

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

**KÜÇÜKÇEKMECE GÖL HAVZASI (BATHONEA)
KAZILARINDA BULUNAN KANDİLLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖMER KAYA

DOÇ. DR. ŞENGÜL AYDINGÜN

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

KÜÇÜKÇEKMECE GÖL HAVZASI (BATHONEA) KAZILARINDA
BULUNAN KANDİLLER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Ömer KAYA

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 26.06.2019-18

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Sengül Aydoğan

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Bilik

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi İftade Mustafa

ÖNSÖZ

2009 yılından itibaren Doç. Dr. Şengül Aydıngün başkanlığında yürütülen “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları” Marmara Bölgesi’nin ve İstanbul ilinin köklü tarihine ışık tutacak birçok veriyi açığa çıkartmaya devam etmektedir. Elde edilen veriler, yapılan ve yapılacak olan yayınlarla, yüksek lisans tezleri ve doktora çalışmalarıyla bilim dünyasına ve tüm insanlığa tanıtılmaktadır. Yüksek Lisans tez konusu olarak “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları Kandilleri”, 2011, 2012, 2013, 2015 yıllarında yapılan arkeolojik kazılarda bulunan kandillerin toplu olarak ele alınıp tipolojik olarak incelenerek değerlendirilmesini içermektedir.

2014 yılında dâhil olduğum Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları’nda mesleki bilgilerimi artırmama olanak sağlayan ve çalışma konusunu olarak kandilleri öneren, bilimsel desteğini esirgemeyen, yönlendiren, konuyla ilgili kaynakları paylaşan çok değerli danışmanım Doç. Dr. Şengül Aydıngün’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürimde olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Üftade Muşkara ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Bilir’e tez çalışmamı değerlendirip tezim hakkında düşüncelerini paylaştığı için teşekkürler.

Çalışmalarındaki manevi destek ve motivasyonlarıyla yanımda olan meslektaşlarım ve dostlarım Dürdane Kaya ve Yeliz Eren Korkut’a, gerek arazide gerek kazı evi çalışmalarında yer alan isimlerini sayamadığım kazı ekip üyelerine özenli çalışmalarından dolayı minnettarım. Nisan 2019’da yapmış olduğum gezi sırasında Kars Müzesi’nde bulunan Ani Tunç Çağı kandilini tezimde kullanmama izin veren Kars Müzesi Müdürlüğü’ne teşekkür ederim.

Desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve her zaman yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimle...

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	vii
LEVHALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1.KÜÇÜKÇEKMECE GÖL HAVZASI (BATHONEA) KAZILARI	4
1.1. KONUMU VE TARİHÇESİ.....	4
1.2. ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR	6
1.2.1. 7. Alan	6
1.2.2. 8. Alan	7
1.2.3. 21. Alan	7
1.2.4. 24. Alan	7
1.2.5. 25. Alan	8
1.2.6. 39. Alan	8
İKİNCİ BÖLÜM.....	9
1. AYDINLATMA TARİHİ	9
2.1. PREHİSTORİK ÇAĞLARDA AYDINLATMA	9
2.2. TUNÇ ÇAĞLARINDA AYDINLATMA	10
2.3. KLASİK ÇAĞLARDA AYDINLATMA.....	11
2.3.1. Arkaik Dönem’de Aydınlatma	11
2.3.2. Klasik Dönem’de Aydınlatma.....	12
2.3.3. Hellenistik Dönem’de Aydınlatma.....	12
2.4. ROMA DÖNEMİ’NDE AYDINLATMA	12
2.5. BİZANS DÖNEMİ’NDE AYDINLATMA.....	13
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	15

3. AYDINLATMA ARAÇLARININ GELİŞİMİ	15
3.1. MEŞALE	15
3.2. KANDİL.....	15
3.2.1. Kandilin Tanımı ve Tarihçesi.....	15
3.2.2. Kandilin Bölümleri.....	16
3.2.3. Kandilin Yapım Teknikleri.....	17
3.2.4. Kandillerde Bezemeler, Yazıtlar ve Damgalar.....	18
3.2.5. Kandilin Günlük Hayatta Kullanımı	19
3.2.6. Kandil Ticareti.....	19
3.3. MUM.....	20
3.4. CANDELABRUM.....	21
3.5. LYKHNOUKHOI.....	21
3.6. LATERNA	21
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	23
4. KÜÇÜKÇEKMECE GÖL HAVZASI (BATHONEA) KAZILARINDA BULUNAN KANDİLLER	23
4.1. HAYVAN FIGÜRLÜ KANDİLLER	23
4.2. BİTKİSEL KANDİLLER	24
4.3. GEOMETRİK MOTİFLİ KANDİLLER	24
4.4. HAÇ MOTİFLİ KANDİLLER	25
4.5. TAPINAK MOTİFLİ KANDİLLER	26
4.6. BEZEMESİZ KANDİLLER	27
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	28
KATALOG	28
SONUÇ	59
KAYNAKÇA	60
TABLolar	65
LEVHALAR	68
ÖZGEÇMİŞ	84

ÖZET

İstanbul Boğazı'na yaklaşık 20 km uzaklıkta olan Küçükçekmece Gölü ve çevresi Prehistorik Dönemlerden itibaren insan yaşamı için en uygun koşulları sağlayan tatlı su kaynakları ve verimli topraklara sahip olan bir bölgedir. 2007 yılında Doç. Dr. Şengül Aydınğün başkanlığında başlatılan İTA (İstanbul Tarih Öncesi Araştırmaları) Projesi kapsamında Küçükçekmece Gölünün çevresinde yapılan yüzey araştırmaları ile elde edilen veriler sonucunda 2009 yılında Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazılarına başlanmıştır. Yapılan arkeolojik kazılarda bulunan seramik buluntular içerisinde yer alan kandiller bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

İnsanoğlu ilk olarak ocak ateşini aydınlatma aracı olarak kullanmış ve zamanla ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla aydınlatma araçlarını geliştirerek çeşitlendirmiştir. Aydınlatma araçlarından biri olan kandil çok uzun yüzyıllar insan hayatının vazgeçilmez ihtiyaçlarından biri olarak varlığını sürdürmüştür. Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazılarının yürütüldüğü yerleşim yerinde 2009-2015 yılları arasında bulunan toplam 234 adet kandil incelenmiştir. İncelemeler sonucunda Anadolu, Balkan ve Kuzey Afrika Tipi olan kandil ve kandil parçaları üzerlerindeki betimlemelere göre “Hayvan Figürlü, Bitkisel Motifli, Geometrik Motifli, Haç motifli, Tapınak Motifli ve Bezemesiz” olmak üzere 6 başlıkta sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Tarihlendirilmesinde aynı kontekt içerisinde gelen diğer buluntulardan yararlanılarak MS 6-7. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Bathonea, Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları, Kandil, Geç Antik Çağ, Aydınlatma Araçları.

ABSTRACT

Since prehistoric periods, Küçükçekmece Lake and its surroundings, which is approximately 20 km away from the city center of Istanbul is a region that provide the most favorable conditions for human life with freshwater resources and fertile lands. Assoc. Dr. The survey which was initiated by Şengül Aydınğün and the role played by the region on the historical scene thanks to the scientific studies that have been transforming into archaeological excavations are getting clearer as the works progress.

The importance of lamp on the human life extends to Prehistoric Periods. First, mankind, who used the ingle as a lighting tool, developed and diversified lighting tools in order to meet their needs over time. Lamp, which is one of the lighting tools, has been one of the indispensable needs of the human life for many centuries. Lamp and pieces of lamps have been found in the Küçükçekmece lake basin (Bathonea) archaeological excavations since 2009. The lamps and the pieces of lamps which were found in the excavations, are forming the subject of this thesis.

Keywords: Lighting tools, Lamps, pieces of Lamps, Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea) excavations

KISALTMALAR LİSTESİ

cm: santimetre

G.: Genişlik

İTA: İstanbul Tarih Öncesi Araştırmaları

Kat.: Katalog

km: kilometre

Lev.: Levha

m: metre

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan sonra

No: Numara

Res.: Resim

U.: Uzunluk

Y.:Yükseklik

yy: yüzyıl

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Kazı alanlarındaki açmalara göre kandillerin dağılımı.

Grafik 1: Kandil parçalarının dağılımı.

Grafik 2: Kandil tipolojisi.

Grafik 3: Bezemelerine göre kandillerin dağılımı.

LEVHALAR LİSTESİ

- LEV. I** **Harita 1:** Firuzköy Yarımadası'nın konumu.
Harita 2: 42 alana ayrılan kazı alanı (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
- LEV. II** **Res. 1:** Firuzköy Yarımadası, Avcılar-İstanbul.
Res. 2: Hellenistik Dönem Teras Duvarı (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
- LEV. III** **Res. 1:** 7. alanda yer alan Sarnıç yapısı (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
Res. 2: 8. alanda yer alan 11-13 BC açmalarında yer alan yapı (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
- LEV. IV** **Res. 1:** 8. alanda yer alan 11-14 I-M açmaları (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
Res. 2: 8. alanda yer alan 11-14 I-M açmalarında yer alan *Martyrion* yapısı (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
- LEV. V** **Res. 1:** 8. alanda yer alan 12-17 E-G açmaları (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
Res. 2: 8. alanda yer alan 12-17 E-G açmaları (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
- LEV. VI** **Res. 1:** 21. alanda yer alan Küçük Liman olarak adlandırılan kıyı bölgesi (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
Res. 2: 21. alanda yer alan Küçük Liman olarak adlandırılan kıyı bölgesi (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
- LEV. VII** **Res. 1:** 24. alanda yer alan 10-11 D açmaları (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
Res. 2: 24. alanda yer alan 10-11 D açmaları (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi, Foto: M. Öztürk).
- LEV. VIII** **Res. 1:** 24. alanda yer alan 14-15 JK açmalarında yer alan bitümen ve duvar kalıntıları (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
Res. 2: 24. alanda yer alan 16-20 F-I açmalarında yer alan yapı (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
- LEV. IX** **Res. 1:** 24. alanda yer alan 16-20 F-I açmalarında yer alan yapı (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
Res. 2: 24. alanda yer alan 16-20 F-I açmalarında yer alan yapı (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
- LEV. X** **Res. 1:** 25. alanda yer alan 2-7 I-J açmaları (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
Res. 2: 25. alanda yer alan 2-7 I-J açmaları (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).

- LEV. XI** **Res. 1:** 39. alanda yer alan büyük liman (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
Res. 2: 39. alanda yer alan büyük liman (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
- LEV. XII** **Res. 1:** Kars Müzesi Ani Tunç Çağı bölümünde bulunan el yapımı kandil (Foto: Ö. Kaya; Nisan, 2019)
Res. 2: Kars Müzesi Ani Tunç Çağı bölümünde bulunan el yapımı kandil (Foto: Ö. Kaya; Nisan, 2019)
Res. 3: Meşale
Res. 4: Çanak şekilli Atina kandili.
Res. 5: Kandilin bölümleri (Çevrimiçi)
<http://estelll.blogcu.com/aydinlatma-araci-olarak-kandiller/8693624>,
05.02.2018, 22:05).
- LEV. XIII** **Res. 1:** *Planta Pedis* baskısı (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
Res. 2: Bizans Dönemi *Candelabrum* Örneği (Erimtan Müzesi, Foto: Ö. Kaya; Nisan, 2019).
Res. 3: *Lykhnoukhoi* (Pişmiş Toprak Kadın Heykeli) (Çokay, 2000, s. 30).
Res. 4: *Laterna*.
- LEV. XIV** **Res. 1:** Kandil ve kandil parçaları (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).
Res. 2: Tapınak Motifli kandil parçaları (Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları arşivi).

GİRİŞ

İstanbul Boğazı'na yaklaşık 20 km uzaklıkta batıda yer alan Küçükçekmece Gölü ve çevresi Prehistorik Dönemlerden itibaren insan yaşamı için en uygun koşulları sağlayan tatlı su kaynakları ve verimli topraklara sahip olan bir bölgedir. 2007 yılında Kocaeli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Şengül Aydıngün başkanlığında başlatılan İTA (İstanbul Tarih Öncesi Araştırmaları) Projesi kapsamında Küçükçekmece Gölünün çevresinde yapılan yüzey araştırmaları ile elde edilen veriler sonucunda 2009 yılında gölün batısında Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazılarına başlanmıştır. 2011, 2012, 2013 ve 2015 yıllarında yürütülen kazılarda bulunan kandillerin tipolojik incelenmesi bu tezin ana amacını oluşturmaktadır. Söz konusu kazı alanında bulunan Geç Antik Çağ yerleşiminin sosyal yaşamı hakkında bilgi edinmek ise ikincil amacı oluşturmaktadır.

Günümüzde aydınlatma gelişen teknoloji ile birlikte insanın olduğu her ortamda vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir. Gelişen aydınlatma araçlarının tarih sahnesinde geçirdiği evreler ve büyük ölçüde ilerleme kaydettiği bazı kırılma noktaları bulunmaktadır. Yenilik getiren her icat mutlak suretle kendi bünyesinde bir gelişim içindedir. Her yeni gelişmenin bir öncülü ve ardılı mutlaka mevcuttur bu bağlamda aydınlatma araçlarının da, ihtiyaçlar doğrultusunda gözlem ve deneme yöntemleri ile geliştiği düşünülebilir. Tarih boyunca bir arada yaşayan topluluklar ve medeniyetler ticaret yoluyla elde ettikleri aydınlatma araçlarının benzerlerini kopyalayarak kendi etkilerini yansıtmışlar ya da kendi icat ettikleri yeniliklerle aydınlatma tarihine katkıda bulunmuşlardır. İnsanoğlu ilk olarak ocak ateşini aydınlatma aracı olarak kullanmış ve zamanla ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla aydınlatma araçlarını geliştirerek çeşitlendirmiştir. Aydınlatma araçlarından biri olan kandil çok uzun yüzyıllar insan hayatının vazgeçilmez ihtiyaçlarından biri olarak varlığını sürdürmüştür. Arkeolojik kazılarda ve yüzey araştırmalarında tam ya da parça şeklinde bulunan kandil parçaları, bize bölgenin ekonomik düzeyi ve dönemi hakkında bilgiler vermektedir. Yerel atölyeler dışında başka bölgelerden ithal edilen

kandiller, antik çağ ticaret ağının ve ekonomik ilişkilerin açığa çıkarılması açısından da önemli bilgiler sunmaktadır.

Tezin kapsamı Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazılarında 2011, 2012, 2013 ve 2015 yıllarında¹ yapılan kazı çalışmalarında ele geçirilen kandiller detaylı olarak incelenmiştir. İncelenen kandiller kazıda bulunan küçük buluntu ve sikkeler yardımıyla tarihlendirilmiştir. Yapılan tarihlendirmeler diğer kazılarda bulunan benzer kandil örnekleri ile katalogta analogisiyle verilmiştir. Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazılarının yürütüldüğü yerleşim yerinde 234 adet kandil ve parçalarına rastlanılmıştır. İncelenen kandil ve kandil parçaları Anadolu, Balkan ve Kuzey Afrika tiplidir. Kandillerin üzerindeki betimlemelere göre “Hayvan Figürlü, Bitkisel Motifli, Geometrik Motifli, Haç motifli, Tapınak Motifli ve Bezemesiz” olmak üzere 6 başlıkta sınıflandırılarak 31 adeti kataloglanarak değerlendirilmiştir. Aynı kontekst içerisinde gelen diğer buluntulardan yararlanılarak MS 6-7. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Çalışmaya öncelikle Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazılarının fotoğraf arşivinden fotoğrafları ve bilgileri derlenerek başlanmıştır. Görsel ve bilgileri tamamlanan buluntuların katalogu yapılmıştır. Astar ve hamur rengi belirlenirken Munsell renk katalogu kullanılmıştır. Katalog çalışmasının ardından İstanbul Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Alman Arkeoloji Enstitüsü, Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Merkezi gibi kurum kütüphanelerinde kandiller ile ilgili genel literatür çalışması yapılmıştır. Literatür çalışmasını Kazı Sonuçları Toplantısı, yayınlanmış kazı raporları, kandillerle ilgili yabancı dilde ve Türkçe makaleler ile yüksek lisans ve doktora tezleri içermektedir. Marmara bölgesinde yer alan bazı Arkeolojik Müzeler (İstanbul, Tekirdağ, Edirne, Bursa, Kocaeli) ziyaret edilmiş ve sergide bulunan benzer kandil buluntuları ve tarihlendirilmeleri gözlenmiştir. Aynı zamanda Metropolitan, Louvre ve British Museum gibi başlıca müzelerin elektronik ortamda bulunan kataloglarından kandil buluntuları ve tarihlendirilmeleri incelenmiştir.

¹ 2014 yılında kazı çalışması yapılmamış, kazı evi çalışması yapılmıştır.

Tez çalışmamız 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları” başlığı altında kazı alanının konumu ve tarihçesi ile birlikte yapılan arkeolojik kazıların bilgileri verilmiştir. İkinci bölümde “Aydınlatma Tarihi” başlığı altında Prehistorik Çağlar, Tunç Çağları, Klasik Çağlar, Roma Dönemi ve Bizans Dönemi’nde insanoğlunun kullandığı aydınlatma araçları incelenmiştir. Üçüncü bölümde “Aydınlatma Araçlarının Gelişimi” başlığı altında Meşale, Kandil, Mum, Candelabrum, Lykhnoukhoi, Laterna gibi aydınlatma araçlarının gelişimini hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde Anadolu, Balkan ve Kuzey Afrika tipli “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarında Bulunan Kandiller” üzerlerindeki betimlemelere göre “Hayvan Figürlü, Bitkisel Motifli, Geometrik Motifli, Haç motifli, Tapınak Motifli ve Bezemesiz” olmak üzere 6 başlıkta sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Beşinci bölümde kazıda bulunan kandillerin bilgilerinin verilip tanımı yapılarak analojisine de yer verilen katalog bölümü yer almaktadır. Elde edilen bu ana başlıklardan sonra sonuç bölümünde kazılarda bulunan kandiller buluntu yerleri ile birlikte ele alınmış kandillerin ve buluntu kontekstinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KÜÇÜKÇEKMECE GÖL HAVZASI (BATHONEA) KAZILARI

Çalışma konusu kandillerin değerlendirilmesinden önce kazı alanın konumu ve bölgede yapılan çalışmalara bu bölümde değinilecektir. Buradaki amaç, havzada neden kazıya ihtiyaç duyulduğunu anlayarak yapılan kazı çalışmaları doğrultusunda havzanın arkeolojik potansiyelinin öneminin vurgulanmasıdır.

1.1. KONUMU VE TARİHÇESİ

Kazı çalışmalarının yürütüldüğü alan, İstanbul Boğazı'nın yaklaşık 20 km batısında Avcılar ilçesine bağlı olan Firuzköy Yarımadasındadır (**LEV. I, Harita 1-2**). Yarımada Küçükçekmece Göl Havzası'nın batı kıyı şeridini oluşturmaktadır (**LEV. II, Res. 1**).

Kapalı bir havza olan Marmara Bölgesi'nde Küçükçekmece Gölü'nün olduğu alanda derin kazılmış akarsu vadileri yer almaktaydı. Holosen Dönem'le birlikte Dünya deniz seviyesinde görülen yükselmeye paralel olarak Marmara Bölgesi'nde su seviyesi yükselmiş, Marmara Denizi ve İstanbul ile Çanakkale boğazları oluşmuştur. Değişen bu olaylara bağlı olarak Küçükçekmece Gölü'nü besleyen akarsular vadilerinin ağzı dolarak "ria"lar oluşmuştur. Küçükçekmece Gölü'nü kuzeyden besleyen en önemli iki akarsu Sazlıdere (Bathynias) ve Eşkinöz'dur. Her iki akarsuyun göle yaklaştığı alanlar arkeolojik açıdan insanlık için en uygun yaşam alanları konumundadır. Gölün 1,5 km kuzeyinde İstanbul'un ilk ve en eski yerleşimin tespit edildiği Yarımburgaz Mağarası yer almaktadır. Mağara yaklaşık 500.000 yıl öncesine ait yaşam izlerinin bulunması açısından çok önemli olduğundan Küçükçekmece Gölü'nün çevresi en eski yerleşim alanlarından biri olarak ele alınmaktadır. Firuzköy Yarımadası'nda 2007 yılında Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN başkanlığında İTA (İstanbul Tarih Öncesi Araştırmaları) Projesi kapsamında yapılan yüzey araştırmalarında Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen naviform çekirdekler bulunmuştur. Bu buluntuların yanı sıra taş aletler ve seramiklerde ele geçirilmiştir (Aydınğün ve Öniz, 2008, s. 39-40).

Küçükçekmece Gölü kıyısında yaklaşık olarak 40 m boyunca takip edilen dış cephesinde çok düzgün harçsız kesme taş blokların bulunduğu Hellenistik Dönem kıyı teras duvarları görülmektedir (**LEV. II, Res. 2**). Duvar bazı yerlerde 3 m yüksekliğe kadar ulaşmaktadır. Bunun yanı sıra rıhtımı, göl içindeki olası fener yapısı kalıntıları, kazılarda bulunan seramik parçaları ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde yer alan pek çok Hellenistik mezar ve adak stellerinin Küçükçekmece Gölü çevresinden gelmiş olması bölgede Hellenistik Dönem'e ait bir yerleşimin varlığının kanıtıdır (Aydıngün, 2017, s. 1).

Geç Antik Çağ kaynakları, Konstantinopolis'in en dış sınırlarının Küçükçekmece'den başladığını yazar. Yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ve damgalı tuğlalarla imar edilen yapılar topluluğu yazılanları arkeolojik verilerle doğrulamaktadır. Kazılarda ortaya çıkarılan büyük ve tonlarca su kapasitesine sahip olan üstü açık bir sarnıç, kale yapısı, tekne bağlamaya yarayan rıhtım kalıntıları, su kanalları bu alanın Geç Antik Dönem ile başlayıp, giderek genişleyen imparatorlara ait bir mekânı barındıran saray/manastır kompleksi ve *martyrion* gibi mimari yapılara sahip olduğu düşünülmektedir (Aydıngün, 2017, s. 3).

Yapılan arkeolojik kazılarda ele geçen küçük buluntu ve mimari yapılar ile birlikte yerleşmede MS 4-7. yüzyıllar arasında yoğun bir yaşamın olduğu anlaşılmıştır. Deniz ticaretinin önemli bir kanıtı olan amphoraların Mısır, Roma, Levant, Ege, Tassos, Ganos ve Karadeniz tiplerinin varlığı alanda bulunan limanın ticarete yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir. MS 7. yüzyılın ilk yarısında yaşanan yangının ardından yerleşmenin bir süre terk edildiği düşünülmektedir. MS 9-11. yüzyıllar arasında eski temellerin üzerine daha kalitesiz mimari ile tekrar yerleşildiği anlaşılan yerleşmede, MS 11. yüzyılda yeniden bir deprem olduğu düşünülmektedir. Deprem sonrası yerleşme yeniden kullanılmaya toparlanmaya çalışsa da MS 13. yüzyıldan sonra eskisi kadar ihtişamlı olmadığı malzemelerin azlığı ve kalitesinden anlaşılmaktadır. Son olarak MS 18. yüzyıl sonlarına doğru Balkanlardan göçerek gelen Firuz Bey ailesinin oluşturduğu Osmanlı çiftlik yaşamının başladığı görülür. Bu döneme ait olan iki katlı konut, hamam, mutfak, hayvan ağılları ve depolar, eski yerleşimin yapı taşlarından devşirme olarak kullanılmıştır (Aydıngün, 2017, s. 4-10).

1.2. ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR

2007 yılında Doç. Dr. Şengül Aydıngün başkanlığında, İTA (İstanbul Tarih Öncesi Araştırmaları) Projesi kapsamında yüzey araştırmaları yapılmıştır. Yapılan yüzey araştırmaların bir ayağı olarak Avcılar, Küçükçekmece ilçelerinin siyasi sınırlarında yer alan Küçükçekmece Göl Havzası da yüzey araştırması yapılan yerler arasında yer almaktadır. Firuzköy Yarımadasında yapılan araştırmalarda tarla sahipleri tarafından açılan 2 adet tarla sulama kuyularından atılan topraklar içerisinde etrafa yayılan seramikler o güne kadar Küçükçekmece Gölü çevresinde hiçbir örneğine rastlanmamış türde seramiklerdir. Yapılan araştırmalarda Alt Paleolitik Çağ'a ait satırlar, iki yüzeyliler, Çanak Çömlek Öncesi Neolitik Dönem'e kadar inen *naviform* biçimli aletler ve hammaddelerin yanında Neolitik, Kalkolitik, Erken Tunç, Demir Çağı, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemi'ne ait seramik parçaları ile sur duvarları, yapı izleri, kıyı teras duvarları, fener yapısı bölgenin gösterdiği en önemli izlerdir. Bölgede bulunan söz konusu arkeolojik izlerin önemi ve tahribata açık bir alanda bulunması nedeniyle 2009 yılında kazı izni için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na yapılan başvuru sonrasında gelen Bakanlar Kurulu onaylı kazı izni ile bölgede arkeolojik kazılara başlanmıştır (Aydıngün, 2010, s. 172).

2009 yılında başlayan kazı çalışmalarına öncelikle alanın haritalandırma ve karelaj çalışmaları yapılarak başlanmıştır. Yapılan karelaj çalışmalarına göre kazılar 7, 8, 21, 24, 25 ve 39. alan olarak adlandırılan bölgelerde sürdürülmektedir (**LEV. I, Harita 2**). 7. alanda 21-24 F-L açmalarında sarnıç; 8. alanda 11-13 BC, 11-14 I-M ve 12-17 E-G açmaları; 21. alanda antik liman ve limandan meydana ulaşan liman yolu; 24. alanda 10-11 D, 14-15JK ve 16-20 G-I açmalarında ile Osmanlı Dönemi çiftlik yapıları (bir çiftlik evi ve iş yapıları) ve Roma-Bizans yapı kalıntıları üzerine inşa edilmiş Osmanlı çitliğine ait hamam yapısı; 25. alanda 2-7 I-J açmaları ve 39. alan Firuzköy Yarımadası'nın doğu kıyısının en güneyinde yer alan büyük liman yapısı yer almaktadır (Aydıngün, 2017, s. 10).

1.2.1. 7. Alan

2011-2012 yıllarında yürütülen kazı çalışmalarında 21-24 F-L açmalarında kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen planlı, damgalı

tuğlalarla örülmüş, kemerli, açık bir sarnıç yapısı açığa çıkarılmıştır (**LEV. III, Res. 1**).

1.2.2. 8. Alan

Kazı çalışmaları 11-13 BC, 11-14 I-M ile 12-17 E-G açmalarında yürütülmektedir.

11-13 BC açmalarında kuleyi andıran büyük kireç bloklardan yapılmış dairesel biçimli yapı ve tuğla tabana ulaşılmıştır (**LEV. III, Res. 2**).

11-14 I-M açmalarında en önemli mimari öge, elipsoid bir *opus sectile* tabana sahip, üzerini örten kubbeyi taşıdığı düşünülen iki büyük taşıyıcı ayağın bulunduğu yapıdır (**LEV. IV, Res. 1-2**). Bu alanda yapılan kazılarda bol miktarda renkli ve bir kısmı altın kaplı *tessera* parçalarının ele geçirilmesi yapının kubbesi ya da duvarlarında mozaik sahnelerin olduğunun işaretidir.

12-17 E-G açmalarında 2011-2015 yılları arasında yürütülen kazı çalışmalarında oldukça büyük bir yapı grubu açığa çıkarılmaya başlanmıştır (**LEV. V, Res. 1-2**). Duvarları tuğla örgülü ve harçlı ana yapı üç nefli olup güneydoğuya yönelen bir apsisin (16 G açmasında) ortaya çıkmaya başlaması yapının dini bir yapı veya kamusal bir yapı olduğunu düşündürmektedir. Yapılan kazılarda kandil ve kandil parçaları, oldukça sağlam ve *in situ* durumda amphoralar ve 700'den fazla unguentarium söz konusu yapı grubundan ele geçirilmiştir.

1.2.3. 21. Alan

2009 yılında tespit edilen antik bir liman ve söz konusu limandan yerleşimin içine giden doğu-batı doğrultulu liman yolu açığa çıkarılmıştır (**LEV. VI, Res. 1-2**).

1.2.4. 24. Alan

Alanda 10-11 D, 14-15 JK ve 16-20 G-I açmalarında kazı çalışmaları yürütülmektedir.

10-11 D açmalarında yer alan taş döşeli geniş bir meydan ve bu meydana çıkan yollar yer almaktadır. Meydanın etrafında Osmanlı Dönemi'ne ait yapılar ile çiftlik yapısı bulunmaktadır (**LEV. VII, Res. 1-2**).

14-15 JK açmalarında dairesel şekilde bir araya toplanmış bitümen parçaları ve taş duvar kalıntıları ortaya çıkarılmıştır (**LEV. VIII, Res. 1**).

16-20 F-I açmalarında yapı kalıntılarına rastlanmıştır (**LEV. VIII, Res. 2, LEV. IX, Res. 1-2**).

1.2.5. 25. Alan

2010 yılında göl kıyısında yapılan çalışmalarda iskele ve çekek yeri tespit edilmiştir. 2013 yılında ise 2-7 I-J açmalarında yapılan kazı çalışmalarında yol döşemesi ve künk kanallar açığa çıkarılmıştır (**LEV. X, Res. 1-2**).

1.2.6. 39. Alan

Havzanın güney ucunda yer alan bölgede 2009 yılında yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar neticesinde büyük liman olarak adlandırılmıştır. Liman duvar kalıntıları ve limanın kuzeyinde Osmanlı Dönemi çiftliğine ait havuz kalıntıları altında sarnıç yapısı ile sarnıçtan güneye göle doğru açılan sondaj sonucunda bir kanal tespit edilmiştir (**LEV. XI, Res. 1-2**).

İKİNCİ BÖLÜM

1. AYDINLATMA TARİHİ

Günümüzde aydınlatma gelişen teknoloji ile birlikte insanın olduğu her ortamda vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir. Gelişen aydınlatma araçlarının tarih sahnesinde geçirdiği evreler ve büyük ölçüde ilerleme kaydettiği bazı kırılma noktaları bulunmaktadır. Yenilik getiren her icat mutlak suretle kendi bünyesinde bir gelişim içindedir. Her yeni gelişmenin bir öncülü ve ardılı mutlaka mevcuttur. Bu bağlamda aydınlatma araçlarının da, ihtiyaçlar doğrultusunda gözlem ve deneme yöntemleri ile geliştiği düşünülebilir. Tarih boyunca bir arada yaşayan topluluklar ve medeniyetler ticaret yoluyla elde ettikleri aydınlatma araçlarının benzerlerini kopyalayarak kendi etkilerini yansıtmışlar ya da kendi icat ettikleri yeniliklerle aydınlatma tarihine katkıda bulunmuşlardır. Bu bölümde Prehistorik Çağlar'dan Bizans'a kadar uzanan dönem aralığı incelenmektedir.

2.1. PREHİSTORİK ÇAĞLARDA AYDINLATMA

İnsanoğlunun tarihsel süreçteki yolculuğunda ateşi keşfetmesi ve ateşe hükmedebilmesi ile birlikte aydınlatma araçlarının tarih sahnesindeki yerlerini almaya başladıklarından söz edebiliriz. Doğal aydınlatma olan gün ışığının yok olduğu gece vakitlerinde ya da mağaraların gün ışığı almayan derinliklerinde insanoğlu ateşi aydınlatma aracı olarak kullanmıştır.

Tarihsel süreçte en eski yapay aydınlatma aracı, aynı zamanda yemek pişirmek ve ısınmak içinde kullanılan ocak alevidir. Paleolitik Dönem'de Mağara duvarlarının gün ışığı almayan köşelerine yapılan duvar resimleri bize yapay aydınlatmanın kullanıldığının ipuçlarını vermektedir. Meşale karşımıza çıkan ilk aydınlatma aracı olsa da diğer bir aydınlatma aracı olan kandilin geçmişini de Paleolitik Dönemlere kadar dayandırabilmekteyiz. Prehistorik Çağlar'da Meşalenin yanı sıra taş kandillerin de kullanıldığı arkeolojik buluntularla kanıtlanmıştır. MÖ 8000-6000'lere gelindiğinde deniz kabuklarının kandil olarak kullanıldığı görülmektedir.

Erken örneklerinin yanı sıra Kıbrıs Hirokitya olarak adlandırılan bölgede ele geçirilen taş kandiller MÖ 4000’li yıllara tarihlendirilmektedir (Robins, 1939, s. 33).

2.2. TUNÇ ÇAĞLARINDA AYDINLATMA

Tunç Çağları’na gelindiğinde aydınlatma aracı olarak ocak alevi ve meşalenin yanı sıra kandillerin de kullanıldığı bilinmektedir. MÖ 3. binde Sümer’de Ur mezarlarında ve Babil kabartmalarında, özel masalar üzerinde yer alan, ördek şekilli kandiller görülmektedir. Hititlerin aydınlatma için kandillerden yararlanmış oldukları, henüz netlik kazanmamış olsa da Kültepe, Acemhöyük ve Alişar’da bulunan üzüm salkımı şeklinde, asılarak kullanıldıkları düşünülen kapların, Karahöyük kökenli benzerlerinde görülen yanık izlerinden hareketle, kandil olabilecekleri düşünülmektedir (Kınal, 1960, s. 156).

Ani harabelerinde yapılan kazılarda bulunan ve Kars Müzesi’nin Tunç Çağı bölümünde sergilenen kandil buluntuları Anadolu’da Tunç Çağı’nda kandil kullanımının olduğunu belgelemektedir (**LEV. VI, Res. 1-2**).

MÖ 14. yy.da Ön Asya, Mısır ve Kıbrıs’ta duvara asılan ve içine kandil yerleştirilen *Candelabrum*lar görülmektedir. Kandil yapısı gereği kaidesinin üzerinde düz bir biçimde durduğunda sağlıklı aydınlatma yapabilen bir araçtır aksi durumlarda kandil devrilirse yağ haznesindeki sıvı yayılıp ateş ile tutuşarak yangın çıkarabilir. Bu gibi olumsuz durumlarla karşılaşmak istemeyen insanlar, *Candelabrumu* çözüm olarak kullanmışlardır. *Candelabrum* kandili istenilen yükseklikte tutmaya yaramaktadır. Aynı zamanda etraftaki yanıcı diğer kullanım araçlarından da uzak tutulmasını sağlamaktadır.

Babil ve Urartularda *Candelabrum*, ayakları olan, uzun bir gövdeye sahip, üzerinde kandilin konulması için platformu olan, kendi başına ayakta durabilen bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür *Candelabrum*ların dini işleve sahip bir araç olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Çokay, 2000, s. 27).

MÖ 14. yüzyıla tarihlenen Uluburun Gemisi'nin taşıdığı yükler arasında bulunan değişik formlardaki kandiller bize bu dönemde farklı formlarda kandillerin kullanıldığının ve ticaretinin yapıldığının bilgisini vermektedir (Pulak, 2006, s. 81).

Tunç Çağları'nda Mısır ve Assur uygarlıklarında reçine, katran gibi yanıcı sıvıların içine batırılmış saz veya asma dallarından yapılmış meşalelerinde kullanıldığı görülmektedir (Çokay, 2000, s. 2).

2.3. KLASİK ÇAĞLARDA AYDINLATMA

2.3.1. Arkaik Dönem'de Aydınlatma

Arkaik Dönem'de ocak alevinin aydınlatma amaçlı kullanımı devam etmektedir.² Bunun yanı sıra meşalenin kuru ağaç, tahta parçaları, saz ve asma kabukları gibi malzemelerden elde edildiği ve yapılarına göre farklı isimlendirildikleri bilinmektedir. Bir başka aydınlatma aracı olan mumun Etrüskler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Duvar resimleri, vazo resimleri ve yazıtlardan mumun Arkaik Dönem'de kullanıldığı bilinmektedir (Çokay, 2000, s. 6).

Kandil kullanımına bakıldığında MÖ 7. yy.dan itibaren Atina'nın kandil üretiminde önemli bir merkez olduğu görülmektedir. MÖ 6. yy.dan itibaren Atina, Korinth ve Batı Anadolu'da kandilde yeni tipler üretilmiş ve kandil gelişimi devam etmiştir. Bu dönemde kandilde önemli bir gelişme el yapımı kandillerin yanı sıra çark yapımı kandillerdir. Bu dönemde *Candelabrum*ların da kullanımı görülmektedir. Yunanistan'da çok fazla kullanılsa ve üretilmese de Etrüsk'ten ithal edilmiş *Candelabrum*lar bulunmuştur. Arkaik Dönem'de karşımıza ilk kez çıkan *Lykhnoukhai*'ler (meşale ya da mum taşıyan heykel ya da heykelcikler) görülmektedir. Meşale ya da mum bu heykellerin genellikle ellerindeki yuvaya takılmaktadır. *Laterna*'lar da ilk kez bu dönemde karşımıza çıkmaktadır. *Laterna*'lar günümüzde ki el fenerleri gibi genellikle aydınlatması olmayan dış mekânlarda yol bulmak için kullanılmaktaydı. Elde taşınan bu araçların içine kandil ya da mum

² Homeros, *Odysseia*, s. 100. Homeros burada Hermes, Kalyposo'nun mağarasına gittiğinde mağara içindeki ocakta bir ateşin yandığından ve ocakta yanan ağaçların etrafa yaydığı güzel kokudan bahseder.

konularak içerindeki ateşi koruması için küçük açıklıklarına çeşitli malzemelerden korucular yapılmıştır (okay, 2000, s. 31).

2.3.2. Klasik Dönem’de Aydınlatma

Klasik Dönem’de meşale kullanımı sürmektedir. nceki dönemlerde agora ve caddeler, bayramlarda ve özel günlerde meşalelerle aydınlatılmaktaydı. Bu uygulama ilk kez MS 350 civarında Antiokheia’da sürekli hale gelmiştir. Bu tarihten itibaren bazı şehir caddeleri geceleri sürekli aydınlatılmıştır (Forbes, 1958, s. 166).

Bu dönemde mleki çarkında yapılan kandiller bütün Akdeniz ve Karadeniz dünyasına yayılmış ve yerel mlekiler tarafından taklit edilmiştir. Kandil kullanımının yaygın olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra mum, *lykhnoukhai* ve *laterna* kullanımında devam ettiğini arkeolojik buluntulardan bilmekteyiz (okay, 2000, s. 10).

2.3.3. Hellenistik Dönem’de Aydınlatma

Hellenistik Dönem’de kalıpla kandil üretimi yoğunluk kazanmıştır. Bu dönemin kandil üreten merkezleri arasında Ephesos ve Knidos önemli bir yere sahiptir. Yine kalıpta yapılan hayvan figürlü ve insan başlı kandiller Akdeniz dünyasına yayılmıştır. M 1. yy.da İtalya Pompei’de evlerde *Lykhnoukhai* kullanıldığı bilinmektedir. Hellenistik Dönem’de *Laternalar* konik bir forma dönüşerek kullanılmıştır (okay, 2000, s. 30).

Hellenistik Dönem öncesinde kullanım gören meşale, mum ve *Candelabrum* gibi araçların Hellenistik Dönem’de de kullanıldığını düşünmekteyiz.

2.4. ROMA DÖNEMİ’NDE AYDINLATMA

M 27’ye gelindiğinde birçok aydınlatma aracının uzun kullanım süreçleri sonunda geliştiğini ve ticaret ağına katılan mallar grubuna girdiği görmekteyiz. Bu mal grubunun başında kandil gelmektedir. Kandil kullanımı özellikle Hellenistik Dönem’de kalıp yapımı tekniğinin yaygınlaşması ile birlikte son derece artmış ve yerel üreticiler tarafından benzer örneklerin kopyalanması kolaylaşmıştır. Kalıp

yapımı ile birlikte kandil formlarının çok fazla çeşitlilik gösterdiğini ve form olarak değişik biçimler aldıkları görülmektedir.

Bu dönemde *Candelabrum*lar tek bir mermer bloktan adeta bir heykel gibi işlenerek görkemli bir şekilde yapılırdı. Bu *Candelabrum*lar çok büyük ihtimalle zengin kişilerin evlerinde ve tapınaklarda kullanılmaktaydılar. *Laternalara* bakıldığında konik bir formda kullanılmaya devam etmiş ve ileriki zamanlarda bronz malzemenin kullanıldığı görülmektedir (Çokay, 2000, s. 28).

Roma Dönemi'ne ait şamdanların bulunması mum kullanımının olduğunu işaret etmektedir. Ayrıca dini ve evlilik törenleri gibi önemli günlerde meşale kullanımının olduğunu bilmekteyiz (Forbes, 1958, s. 137).

2.5. BİZANS DÖNEMİ'NDE AYDINLATMA

Tarihi süreçte gelişen ve yeni bulunan aydınlatma araçlarının yanında eskiden beri varlığını sürdüren eski dönemlere ait olan aydınlatma araçlarının da kullanımının devam ettiğini görmekteyiz. Bunun temel sebebi olarak iki seçenek görülmektedir. Birincisi ekonomik olarak durumu yetersiz olan halk tabakasının gelişen araçları almaya gücünün yetmemesi ve gözden düşen araçların kullanımını sürdürmesi. İkincisi ise zamanla kullanımı azalan araçların günlük hayat dışında özel günlerde kullanımının başlamasıdır. Örnek olarak söz etmek gerekirse Roma Dönemi'nde pek çok alternatiflerinin yanı sıra meşale, evlilik törenlerinde ve özel günlerde kullanılmıştır. Günlük kullanımın dışında tercih edilen bu eski araçların yaydığı hoş ışık ile özel bir atmosfer yarattığından söz edilmektedir. Bu duruma günümüzde romantik bir akşam yemeği denilince akla ilk gelen mum ışığını da eklemek doğru bir örneklendirme olacaktır. Bu bağlamda Bizans Dönemi'nde meşale kullanımını yukarıdaki seçeneklere göre kullanım gösterdiği düşünülmektedir.

MS 4. yy.da ortaya çıkan ve ileriki tarihlerde giderek yoğunluk gösteren Afrika kandilleri üzerinde, Hıristiyanlık betimlemeleri, haçlar ve monogramlar görülmektedir. Afrika üretimlerinin yanı sıra Ephesos, Smyrna ve Miletos gibi kentlerde üretilmiş olan kandillerde de Hıristiyanlık sembolleri yer almaktadır. Bu

özellikleri ile Bizans Dönemi kandilleri çok net bir şekilde diğer dönemlerden ayrılmaktadır. Kandilin yanı sıra kandil ve mum taşıyıcısı olarak özellikle kiliselerde, saraylarda ve zengin kişilerin evlerinde rastlanan *Candelabrum*larda görülmektedir. Fakat *Candelabrum*lar Bizans Dönemi'nde çok farklı isimlerle gruplandırılmışlardır (Çokay, 2000, s. 28).

Bu dönemde bazı *Laternaların* pencere bölümlerine cam kaplanarak kullanıldığı bilinmektedir. Kullanım alanı olarak açık alanlar ve tören günlerinde kullanılmıştır. Aynı zamanda gemi yolculuklarında gece aydınlatması olarak ve deniz fenerlerinde limanı aydınlatmak amacı ile kullanıldıkları bilinmektedir (Forbes, 1958, s. 182).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AYDINLATMA ARAÇLARININ GELİŞİMİ

3.1. MEŞALE

Antik Çağ'da meşale yapımı için, kuru ağaç ve tahta parçaları ile saz ve asma kabukları kullanılırdı (**LEV. VI, Res. 3**). Yapıldıkları malzeme ve tekniğe göre farklı adlandırmalarla birbirlerinden ayrılıyorlardı. Uzun kazıklar üzerine sabitlenmiş, kuru ağaç ve tahta parçaları ile beslenerek kullanılanlara “*lampteres*”; Saz demetlerinin yağın içine batırıldıktan sonra dağılmaması için bir ip ya da keten yardımıyla bağlanarak kullanılmasına “*helane*”; Asma kabuklarından yapılarak kullanılanlara “*lophnis*”; Yağ sürülmüş parçaların metal ya da kilden bir kabın içine konulup, bununda bir tür tabağın içine konularak kullanılmasına “*phanos*” adı verilirdi. Meşalenin tapınaklarda da kullanıldığını, ancak yağın akması sebebiyle bunun tehlikeli olduğu ve Antik Çağ'da birçok tapınağın meşaleden akan yağlar sebebiyle yandığı bilinmektedir. Meşaleler, haberleşmede de kullanılmışlardır. Troia'nın düşmesi veya Mykale savaşındaki gelişmeler ile ilgili haberler, hızlı bir biçimde kıyıdan kıyıya meşaleler yoluyla gönderilmiştir (Çokay, 2000, s. 3-4).

3.2. KANDİL

3.2.1. Kandilin Tanımı ve Tarihçesi

Kandil, içine yağ konularak, bir fitil yardımıyla yakılan, aydınlatmayı sağlayan araçtır. Yunancada ışık anlamına gelen “*Candela*” kelimesi Latince'de aydınlatan, parlatan anlamına gelmektedir (Eyüboğlu, 1988, s. 188).

Kazılarda sık sık karşılaştığımız grubu oluşturan kandil, Grekçe “*Lykhnos*”, Latince “*Lychnus*” ve “*Lucerna*” olarak isimlendirilmiştir. MÖ 7. yy.a tarihlenen ilk Atina kandilleri çanak şeklindedir. Sığ bir tabak biçimde olan bu kandillerin tabak kısımlarının bir kısmı, fitilin düzgün bir şekilde durabilmesi için, hafifçe öne doğru çimdiklenmiştir. Pişmiş toprak kandiller, erken dönemlerden beri elle şekillendirilmiştir (**LEV. VI, Res. 4**). Çömlekçi çarkının bulunmasıyla çark yapımı kandiller görülmeye başlar ve MÖ 6. yy.dan itibaren çarkla kandil yapımı

yaygınlaşır. Arkaik Dönem’de, Atina, Korinth ve Batı Anadolu’da üretilen yeni tipler köprülü burunlu ve boru askı deliklidirler. Kandillerin taşınması sırasında karşılaşılan zorlukların giderilmesi amacıyla Antik çömlek ustaları, kandil gövdesini derinleştirmiş ve üst kısmı kapatmışlardır. Ustaların yaptığı bu kandiller bütün Akdeniz ve Karadeniz dünyasına yayılmış ve yerel çömlekçiler tarafından taklit edilmiştir (Çokay, 2000, s. 10).

MS 1. yy.da ortaya çıkan basık ve yayvan formlu kandiller ustasının ismini taşır ve oldukça ilgi görmüştür. Bu tip kandiller, MS 1-2. yy.da Mısır, Kıbrıs ve Tarsus’ta, 2. ve 3. yy.da Kuzey Afrika’da görülür. MS 3-4. yy.da Mısır’da kurbağa formlu kandiller yapılır. Üst kısmında genelde kurbağa kabartması, palmiye yaprakları ve rozetler kandillerde görülen bezemelerdendir. MS 8. yy.dan itibaren kandil kullanımında bir azalmaya gidildiği görülmektedir (Çokay, 2000, s. 12).

3.2.2. Kandilin Bölümleri

Kandiller taş, cam, deniz kabuğu, metal, pişmiş toprak gibi çeşitli malzemelerden yapılmaktadırlar. Bu çeşitli kandiller birkaç bölümden oluşmaktadır. Burada bölümleri incelenen pişmiş toprak bir kandildir (**LEV. VI, Res. 5**).

Kulp: Latince “Ansa” ya da “Manubrium” denilir. Burunun karşı eksenine yatay ya da dikey yerleştirilmiş tutamak kısmıdır. Kulpsuz üretilen kandillerde bulunmaktadır.

Burun: Latince “Nostrum”, “Nasus” ya da “Myxus” denilir. Burun fitilin yakıldığı kısımdır. İki burunlu kandillere “Bilychinis” daha fazla burunlu olanlara “Polymyxus” denilmektedir. Erken dönemlerde burunun üzeri açık ve yayvandır. Zamanla üzeri kapanmış ve uç kısmı ok ucu, kırlangıçkuyruğu gibi çeşitli şekiller almaya başlamıştır.

Omuz: Latince “Margo” denilen kısımdır. Omuz erken dönemlerde üzeri açık yapılırken daha sonraki dönemlerde üst kısmını kapatacak şekilde yapılmaya başlanmıştır. Hellenistik Dönem’de ki örneklerde omuz süslemeleri dikkat çekmektedir.

Gövde: Latince “*Infundibulum*” yağ haznesi anlamına gelmektedir. Yağın depolandığı yer kandilin gövdesidir. Bu bölüm erken dönemlerde sığ bir kâseyi andırırken zamanla üzeri kapanmış ve kapalı bir hazne durumuna gelmiştir.

Discus: Latince “*Discus*” olan kelime disk anlamına gelmektedir. Süslemeli ya da süslemesiz olabilirler. Bazı örneklerinde havalandırma delikleri bulunmaktadır.

Kaide: Kandilin konulduğu zeminde düz bir biçimde durmasını sağlayan bölümdür. Düz tabanlı, iç bükey, dış bükey, alçak, yüksek ya da halka biçimli gibi çeşitli tipleri mevcuttur.

3.2.3. Kandilin Yapım Teknikleri

Pişmiş toprak kandillerin yapımında üç farklı teknik kullanılmıştır. Bunlar; elde şekillendirme, çarkta şekillendirme ve kalıp tekniğidir. Kronolojik olarak incelendiğinde ilk teknik elde şekillendirme tekniğidir. Erken dönemlerden itibaren Hellenistik Dönem’e kadar bu tekniğin kullanıldığı görülmektedir. Bu kandillerde görsellikten daha çok işlevsellik ön planda tutulmuştur. Elde yayvan tabak şekli verilen bu örneklerde bazen fitilin düzgün bir biçimde durabilmesi için yayvan kısmın bir köşesi içe doğru şekillendirilmektedir.

Çarkta kandil yapımı MÖ 2000 ile 1500 yılları arasında başlamıştır. Kil çarkta açık kâse biçiminde şekillendirilir ve kandil gövdesi deri sertliği kıvamına geldiğinde ip ya da tel yardımı ile çarktan kesilerek alınır. Kaide eklenmek isteniyorsa çarka ters biçimde konulan gövde üzerinde kil ile istenilen şekilde kaide oluşturuldu. Gövde çarktan alındıktan sonra önceden şekillendirilmiş olan ve kurutmuş olan kulp ve burun kısımları kandile eklenirdi. Çarkta yapılan kandiller genellikle derin ve süslemesizdir (Walters, 1905, s. 19).

Kalıpta kandil yapımında iki tür kalıp kullanılmaktaydı. Birincisi “*Patris*” adı verilen tam bir kandil formunda olan kalıp, yekpare ve pozitif olarak hazırlanırdı. İkincisi “*Matris*” adı verilen kalıp kandilin alt ve üst kısımlarını oluşturacak şekilde negatif olarak hazırlanmış, pişmiş toprak ya da alçıdan yapılmış kalıptı. Hamur halindeki kil ıslakken matrislere elle yayılır ve iki parça birleştirilerek kurumaya bırakılırdı. Çıkarılması kolay olsun diye kuruyup büzüşmesi beklenirdi. Birleşme yerlerindeki

fazlalıklar ya da eksiklikler ıslak kil ve tahta bir alet yardımıyla düzeltilirdi. Discus deliği ve fitil deliği metal aletler yardımıyla açılırdı. Kulp eğer kalıpta yapılmamış ise sonradan eklenirdi. Kulbun ekleneceği yer önce pürüzlü hale getirilir sonradan kulp eklenirdi. Bir diğer kalıp yöntemi ise kalıplara sıvanan kil ayrı ayrı kurutulur ve iyice kuruduktan sonra kalıplardan çıkarılıp, gereken delikler açıldıktan sonra iki yarım parça birleştirilirdi. Kalıpla kandil üretimi çok ilgi görmesi ve bir endüstri haline gelmesiyle birlikte atölyelerde çok sayıda kalıba ihtiyaç duyulmuş ve kil kalıpların yanında alçıdan yapılmış kalıplarda kullanılmıştır (Çokay, 2000, s. 14).

3.2.4. Kandillerde Bezemeler, Yazıtlar ve Damgalar

Kandillerde çok çeşitli bezemelere rastlanmaktadır. Discus ve kenar bezemeleri genellikle alçak kabartma şeklinde olup, işlenen konular açısından oldukça çeşitlidir. Genel olarak mitolojik figürler, kült sahneler, günlük hayata dair sahneler, mimari yapılar, edebi konular, hayvanlar, bitkiler, eşyalar ve geometrik bezemelerdir (Çokay, 2000, s. 18).

Kandillerin üzerinde bezemelerin yanı sıra MÖ 2. yy.dan itibaren kandili yapan ustanın, sahibinin ya da atölyenin adını taşıyan yazıtlar görülür. Yazıtlar genellikle kabartma ya da içe çökük damga şeklindedir. Kandilin tabanında yani kaidesinin ortasında sıklıkla rastlanan ve hangi atölyede üretildiğini anlamamızı sağlayan imzalar, çoğu kez atölye sahibinin ya da yapan ustanın adının birkaç harfinden oluşurken, nadiren adlarının tamamının yazılı olduğu örnekleri de bulunmaktadır. Bunların dışında imza yerine bir harf ya da bir sembolünde kullanıldığı görülmektedir. Sembollere örnek vermek gerekirse “*planta pedis*” olarak adlandırılan ayak baskı olarak bildiğimiz bir atölyenin malı olmaktan çok, yaygın olarak kullanılan bir bölgenin kandillerinin tanımlayıcı işareti gibi bir görünüme bürünmektedir (**LEV. VII, Res. 1**). Ayak baskı özellikle Akdeniz Bölgesi’ndeki kandil üreticileri arasında yaygınlaşan bir atölye işaretidir. MS 1. yy boyunca ve 2. yy başında görülen bu işaret bu tarihlerden sonra görülmemektedir (Barın, 2000, s. 10).

3.2.5. Kandilin Günlük Hayatta Kullanımı

Antik Çağ'da kandiller her sosyal sınıf tarafından kullanılmıştır. Halk genellikle pişmiş toprak kandiller kullanırken zenginler metal kandiller kullanmışlardır³. Genellikle zenginlerin kullandıkları metal kandiller, pişmiş toprak malzeme ile taklit edilmekteydi. Kandilin yanması için kullanılan yağ ve fitilin çeşitli kalite dereceleri vardı. Yağın niteliği ve fitilin kalınlığı kandilin yaydığı ışığın derecesini ve yanma süresini belirlemekteydi. Bazı kandillerin çok burunlu olmasının sebebi bir kandilden daha yüksek aydınlık sağlayabilmek içindir. Çok yakıt tüketen çok burunlu kandiller genellikle kutsal alanlarda tercih edilmektedir. Bu kandiller büyük hazneli ve gösterişli kandillerdir. Antik Çağ'da kandil bir insanın en temel ihtiyaçlarının başında gelmektedir. Özel evlerin ve halka ait binaların aydınlatılmasında, şenliklerin aydınlatılmasında, cadde ve sokakların aydınlatılmasında ve bunun yanında tapınaklarda adak eşyası ve mezarlarda ölü hediyesi olarak da kullanılmıştır (Bailey, 1972, s. 10).

Kandiller, evlerde nişler içine yerleştirilerek, duvara çakılı askılara ya da tavandan sarkan zincirlere asılarak ya da özel masalar üzerine konularak kullanılırdı. Yunan tiyatrolarında gece oynanan oyunlarda, halk şenliklerinde ve dini festivallerde kandil kullanıldığı bilinmektedir. Roma Dönemi'nde de kandilin tiyatrolarda kullanıldığı bilinmektedir (Başaran, 2012, s. 94-95).

3.2.6. Kandil Ticareti

Antik Çağ'da uzun süre kullanılan kandiller, zamanla kendi ticari ağlarını oluşturmuşlardır. MÖ 5. ve 4. yy.da Atina kandillerinin Yunanistan ve Batı Anadolu'nun her yerine yayıldığı bilinmektedir. Roma Dönemi'nde MÖ 1. yy.dan itibaren "Fabrika Kandilleri" ile bir ticaret yayılımından bahsedebiliriz. Bu yayılımı imzalı kandillerle saptayabilmekteyiz. Bezemeli kandillerin üretimlerindeki zorluk nedeniyle, halk sınıfı, daha ucuz, çark yapımı kandilleri tercih etmektedir. Çark yapımı kandillerin, kaba ve özensiz işçiliği, yerel üretim olup ithal ya da ihraç edilmediği düşünülmektedir. Genel olarak düşünüldüğünde Atina kandillerinin çok

³ Bkz. Homeros, *Odyssea*, s. 299. "Pallas Athene, elinde altın bir kandil"

büyük bir alana yayılım gösterdiği, bunun yanı sıra Batı Anadolu ve Akdeniz kıyılarında da önemli kandil üretim merkezlerinin bulunduğu bilinmektedir (Çokay, 2000, s. 24).

3.3. MUM

Mum, lifli ve selüloz özlü bitkilerin, zift, balmumu veya içyağı içine batırılmasıyla elde edilirdi. Mum fitili (*Hryallis, Filum*) olarak, papirüsün (*Scirpus*) belli cinsleri veya bükülmüş lifleri kullanılırdı. Yazıtlarda mum farklı şekillerde isimlendirilmiştir, bu durum, olasılıkla, mumun yapıldığı malzemenin çeşitliliğinden kaynaklanmaktaydı (Çokay, 2000, s. 6).

Roma Uygarlığı'nda mum yapımında farklı malzemelerin kullanıldığı bilinmektedir. Antik yazarlardan edindiğimiz bilgilere göre Roma dünyasında kullanılan iki tür mum vardı. Fitilin ince ya da kalın oluşuna bağlı olarak, yağ kütlesi az ya da çoktu. Fitilin ince, yağın çok olduğu mum tipi, genellikle içyağından yapılırdı ve buna “*Candelas Sebacea*” denilirdi. Fitilin zaman zaman sülfürle karışık içyağı ya da balmumuma batırılmasıyla oluşan muma, “*Candelas Sebare*” denilirdi. Balmumundan yapılan muma “*Candela Cerea, Cereus*” denilmekteydi. Balmumundan yapılan mumlar kolay elde edilen fakat ekonomik açıdan pahalı satılan mumlardı ve genellikle zenginler kullanırdı. Antik Çağ'da Yunanistan'da Mum üretenlere “*Keroullarios*” denilmektedir. Mum satıcılarının, atölyelerinde bal mumu ve zeytinyağından mum ürettikten sonra, mumları dükkânlarında sattıkları yazıtlarda belirtilmiştir. Bu dükkânlar, yangına karşı bir önlem olarak, birbirlerinden belirli uzaklıklarda konumlandırılmışlardı. Mum kullanılırken, akıttığı yağdan ya da devrilip düştüğünde yangın çıkması gibi tehlikelerden korunmak amacı ile bazı mum altlıklarının kullanıldığı bilinmektedir. Zenginlerin kullandıkları genellikle metalik türlerde olurken fakir halk daha çok ahşap ya da pişmiş topraktan yapılmış olan altlıkları kullanmaktaydı. Bu altlıklar zamanla gelişerek şamdan biçimini alır ve bunlara “*Candelabrum*” denilmektedir (Çokay, 2000, s. 8).

3.4. CANDELABRUM

Candelabrum kandilin içine yerleştirildiği sığ bir tabak ve onu zeminden yükselten bir ayaktan oluşmaktadır (**LEV. VII, Res. 2**). İki çeşidi vardır; birincisi duvara asılarak kullanılan, ikincisi ise ayakta dik duran olmak üzere iki tiptedir. 1. tip “duvar aydınlatıcısı” olarak tanımlanabilir. 2. tip, Yeni Babil mühürlerinde, rahip olduğu düşünülen bir figürle birlikte görüldüğünden MÖ 1. binde dini araçla kullanım gördükleri düşünülmektedir (Rutkowski, 1979, s. 189).

3.5. LYKHNOUKHOI

Arkaik Dönem’e ait, günümüzde British Museum’da bulunan, elinde meşale ya da mum taşımak için bir açıklık bulunan, yaklaşık 40 cm yüksekliğinde, olasılıkla bir tanrıça betimlemesi olan pişmiş topraktan yapılmış bu heykelcik, ilk *Lykhnoukhoi* örneklerinden biri olabilir (**LEV. VII, Res. 3**). MÖ 1. yy.da Pompei evlerini süsleyen heykellerin birçoğu *Lykhnoukhoi*’dir. Bu heykeller, evlerin bahçelerinde, yüksek kaideler üzerinde durmaktaydı. Pahalı ve önemli bir dekoratif unsur olan bu heykeller zengin evlerinde görülmekteydi. Heykelin güzelliği, ışık ve gölge oyunları ile göz zevkine hitap ediyor oluşu ile aynı zamanda sanatsal anlayışın bir göstergesidir (Bailey, 1975, s. 218).

3.6. LATERNA

Antik Çağ’da MÖ 8. yy.da ortaya çıktığı düşünülen ve “*Laterna, Lanterna, Lampeter, Lykhounos, Phonos, Hypnos*” gibi farklı isimler taşıyan *Laterna* günümüzün feneri ile bağdaşmaktadır. “*Laternarius*” hem *Laterna* yapımcısı, hem de *Laternayı* taşıyan kişi için kullanılan bir terimdir. Romalıların *Laternayı*, Yunanlılar aracılığı ile öğrendikleri bilinmektedir. İçine konulan kandili ya da mumu, yağmurdan ve rüzgârdan korumak amacıyla yapılan *Laternaların* pencereleri için başlangıçta çeşitli organik malzemeler kullanılırken MS 7. yy.dan sonra ise cam kullanılmaya başlamıştır. Arkaik Dönem’de form olarak, bir kovaya benzeyen ve yukarıdan aşağıya doğru daralan, altta küçük ayakları, üstte büyük kulpları olan *Laternalar* Hellenistik Dönem’e kadar konik bir form kazanmıştır. Roma İmparatorluk

Dönemi'nden itibaren *Laternalar* silindirik bir form kazanmıştır (**LEV. VII, Res. 4**). Geç dönemlerde bronzdan yapılmış *Laternalar* ortaya çıkar ve bunlar, bronz bir kaide üzerine bronz çubuklarla bağlanmış bir gövde kısmından oluşmaktadır. İnce kemik plaka, alt ve üst kısım arasında bağlantı sağlar. Alt kısmın ortasında, ayrıca eklenmiş, silindirik bir yakma yeri bulunmaktadır. Yağ deposu işlevi gören bu bölümde, bir fitil ve fitil taşıyıcısı vardır (Forbes, 1958, s. 164).

Kullanım yerlerine ve biçimlerine bakıldığında, kapalı mekânlarda *Laternaların* üç zincir yardımıyla tavana asılarak kullanıldığı görülmektedir. Caddelerin hava karardıktan sonra aydınlatılmadığı dönemlerde yolcular caddeleri kendileri aydınlatmak zorundaydılar. *Laterna* içinde kandil taşıyarak, efendisinin yolunu aydınlatan köle çocuk betimleri, vazo resimleri ve pişmiş toprak figürlerde görülmektedir. Cadde aydınlatmasının yaygınlaştığı dönemlerde *Laternalar*, dükkânların kapılarına asılmaktaydı. Gemilerde de kullanılmış olan *Laternalar* gemilerin burun ya da kıç tarafına konulur, hava karardığında aydınlatmanın yanı sıra haberleşme için de kullanılmış olmalıdır. *Laternaların* gelişmiş formu, deniz fenerleridir. “*Phos*” (ışık) ve “*Orasis*” (görmek) kelimelerinden türemiş olan “*Pharos*” (fener) liman aydınlatmasında kullanılmıştır (Çokay, 2000, s. 33).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KÜÇÜKÇEKMECE GÖL HAVZASI (BATHONEA) KAZILARINDA BULUNAN KANDİLLER

Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarında 2009-2015 yılları arasında yürütülen kazı çalışmalarında 234 adet kandil ve kandil parçalarına rastlanılmıştır (**Tablo 1, Grafik 1**). İncelenen kandiller Anadolu, Balkan ve Kuzey Afrika tiplidir (**Grafik 2**). Tipolojik olarak kandil formları incelendiğinde Balkan Tipli kandillerin daha dik ve daha dar yağ haznelere sahip oldukları, Kuzey Afrika Tipli Kandillerin daha yayvan ve uzun yağ haznelere sahip oldukları, Anadolu Tipli kandillerde ise daha yuvarlak ve yayvan bir yağ haznesine sahip formlardan oluştuğu görülmüştür. Kandiller üzerlerindeki bezemelere göre Hayvan figürlü, Bitkisel motifli, Geometrik motifli, Haç motifli, Tapınak motifli ve Bezemesiz olmak üzere 6 ana başlık altında kategorize edilmiştir (**Grafik 3**). Bunlardan 31 adet kandil kataloglanarak değerlendirilmiştir.

4.1. HAYVAN FİGÜRLÜ KANDİLLER

Bu grupta değerlendirdiğimiz örnekler Kat. No 1 ve 2'deki kandillerdir. Kat. No 1 olan örnekte gövde oldukça yüksek, discus gözyaşı biçiminde bir forma sahiptir. Genel olarak yüksek kulp üzerinde stilize çiçek, haç, hayvan, insan figürleri betimlenmektedir. Bu örnekte koçbaşı motifi yüksek kulp üzerine kabartma şeklinde yapılmıştır. Kulpta bulunan motifi de çevreleyen ve discus çevresinden discusa gözyaşı biçimini kazandırarak burun kısmında birleşen bir şerit kabartması kandilin üst kısmını çevreler. Tüm örneklerinden görüldüğü üzere discus üzerinde herhangi bir motif bulunmamaktadır. Omuzlarda tek sıra halinde dikey kısa kabartma çizgiler bulunmaktadır. Saraçhane kazılarında bulunan örnekleri de Küçükçekmece kazılarında bulunan örnekleri gibi astarsız, turuncu hamurlu ve tırtıklı bir yüzeye sahiptirler. Kalıpta yapılmış çok stilize kulpları bu kandillerin tipik benzer özellikleridir. Bu tip kandiller Bulgaristan ve Romanya'da çok hâkim tipler oldukları için bu tip kandillere "Balkan Tipi" kandiller denilmektedir. Hayes bu tipleri, MS 6-7. yy.a tarihlendirmiştir (Hayes, 1992, s. 80). Kat. No 2 olan örnekte gövde oldukça

düz ve yayvandır bu durumda yağ haznesi alçak fakat oldukça yayvan bir alana sahiptir. Bu tip kandillerde discus üzerinde bir adet yağ doldurmak için delik bulunmaktadır. Bütün discusu kaplayan istiridye kabuğu motifi, kabartma şeklinde yapılmıştır. Bazı örneklerde sadece istiridye motifi görülürken bazı örneklerinde de Kat. No 1 da olduğu gibi istiridye motifin etrafında nokta bezeme ile belirlenmiş madalyon görülmektedir. Bu tip kandiller İstanbul ve İzmit bölgesinde yapılan kazılarda bulunmuştur ve 4-5. yy.a tarihlenen bu bölgeye ait standart bir yerel üretim mal grubuna ait olduğu düşünülmektedir. El yapımı küçük ilmek kulpları ile dikkat çekmektedirler. Bizans öncesinde Roma Dönemi'nde de bu tip kandillerin görüldüğü bilinmektedir (Hayes, 1992, s. 80).

4.2. BİTKİSEL KANDİLLER

Bu grupta değerlendirdiğimiz kandiller Kat. No 3-5 arasındaki kandillerdir. Kat. No 3 olan örnekteki kandilin kulp kısmında buğday başağı motifi görülmektedir Balkan Tipi olarak adlandırılan kandil grubuna giren ve kulpları çok stilize olan örneklerden biridir. Yüksek kulp ve yüksek gövdeli kandillerdendir. MS 6-7. yy.a tarihlendirilmektedir. Kat. No 4 olan örnekteki kandilin bombeli olan omuz kısımlarında "S" kabartması ve kabartma içlerinde çiçek ya da buğday başağı motifleri görülmektedir. Tüm olan örneklerinin discus kısımlarında da motifler bulunmaktadır. Kalıp yapımı olan kandilin discus kısmı yuvarlaktır ve şerit ile çevrilidir. MS 3-4. yy.a tarihlendirilmektedir. Kat. No 5 olan örnekteki kandilin discus kısmında kabartma biçiminde çiçek motifi görülmektedir. Kalıp yapımı olan kandil daldırma tekniği ile astarlanmıştır. Discus üzerindeki çiçek motifi bu kandillerin ortak özelliğidir. Discus genel olarak yuvarlak ya da yuvarlağa yakın oval bir forma sahiptir. MS 4-5. yy.a tarihlenmektedir.

4.3. GEOMETRİK MOTİFLİ KANDİLLER

Bu grupta değerlendirdiğimiz örnekler Kat. No. 6-12 arasındaki kandillerdir. Kat. No 6-8 ve 10 olan örnekler Balkan Tipi olarak adlandırılan tipe aittir dik gövde ve dik kul yapısına sahiptirler. Stilize dik kulplarında geometrik spiral motifleri ve omuz üzerinde birbiri ardına dik çizgiler görülmektedir. Kulp ve discusu çevreleyerek burunda birleşen iki adet şerit çizgi ortak özellikleridir. Turuncu hamurlu ve tırtıklı

bir yüzeye sahiptirler. Bu kandiller MS 5-6. yy.a tarihlendirilmektedir. Kat. No 7 olan örnekteki kandilin discus kısmında iki sıra şerit halinde bezemeler bulunmaktadır. Bezemeler küçük sıralar halinde arka arkaya sıralanmış bir spiral motifi ve bir damga şeklinde dizilmektedir. Bezeme dizisi discusu halka şeklinde süslemektedir. Kandil genel olarak basık ve yayvan bir forma sahiptir yuvarlak bir discus formuna sahiptir. Kandilin kaide tabanında muhtemelen atölye işareti olan ‘E’ harfi yer almaktadır. Kalıp yapımı olan kandilin kaidesinde halka oluşturan şerit gövdenin iki tarafından discusu çevreleyerek burunda birleşmektedir. Kandil MS 5-6. yy.a tarihlenmektedir ve Kuzey Afrika Tipi olarak adlandırılan gruba aittir. Kat. No 8 olan örnekte küçük tutamak şeklinde olan kulbun sağ ve sol yanlarında omuz üzerinde yoğun olarak kabartma şeklinde yapılmış nokta bezemeleri görülmektedir. Tüm örneklerinden anlaşıldığı kadarıyla tüm omuz ve gövde kısmı nokta bezeme ile kaplı olduğu anlaşılmaktadır. Bazı örneklerinde discus içinde de nokta bezemeler görülmektedir. Genel olarak yuvarlak ve basık bir forma sahiptirler. Bu kandil tipi MS 6. yy.a tarihlendirilmektedir. Kat. No 12 olan örnekteki kandilin discus deliğinden etrafa paralel olarak uzanan çizgiler discusu çevreleyen kanal ile birleşmektedir. Discusu çevreleyen kanala bitişik olarak kandilin omuz kısmında zikzaklar oluşturan çizgisel motifler görülmektedir. Kandil yuvarlak ve alçak bir forma sahiptir. Anadolu Tipli kandiller grubundadır. Kalıp yapımı olan kandil MS 5-6. yy.a tarihlendirilmektedir.

4.4. HAÇ MOTİFLİ KANDİLLER

Bu grupta değerlendirdiğimiz örnekler Kat. No 13-15 arasındaki kandillerdir. Kat. No 13 olan örnekte damla biçimli kandil kulpunun ortasında haç motifi görülmektedir. Haç motifinin kolları arasında küçük ve uzunlamasına çizgiler mevcuttur. Tüm örneklerinden anlaşıldığı kadarıyla kandilin discus ve fitil deliğinden daha yüksek seviyede kandilin üst yüzeyini çerçeve gibi saran ve kulp çevresinde de görülen kesintisiz iki şerit çizgi mevcuttur. Bu tip kandillerin discus merkezinde bir adet yağ doldurma deliği mevcuttur ve kulp kandil gövdesine göre dik bir biçimde durmaktadır.

Kat. No 14 olan örnekte kandilin dip kısmı damla biçimindedir. Kandil dip kısmından gövdeye doğru genişlemektedir. Gövdeye doğru genişleyen kandil omuz kısmında tekrar daralma göstermektedir. Discusun ortasında bir adet yağ doldurma deliği mevcuttur ve bu deliğin etrafında da volüt biçimi oluşturan iki adet çizgi burun deliğine doğru birleşmektedir. Kandilin kulpu haç şeklindedir. Haçın etrafı iki adet şerit çizgi ile çevrilidir.

Kat. No 13 ve Kat. No 14 olan örneklerin kulp kısımlarında yer alan haç motifleri, haç motifinin yoğun olarak kullanıldıkları Bizans Dönemini akla getirmektedir. MS 6-7. yüzyıla tarihlenen kandiller Bulgaristan'ın Kuzeydoğusunda Karadeniz kıyılarına yakın bir konumda yer alan yerleşmede (Balçık-Kavarna) kalıp tekniği ile üretildikleri bilinmektedir (Hayes, 1992, s. 83).

Saraçhane, Küçükçekmece, Yenikapı ve Üsküdar kazılarında bu tip kandillerin bulunmasına karşılık üretimlerine ilişkin herhangi bir bilgi henüz mevcut değildir.

Kat. No 15 olan örnekte kandil diskustan buruna doğru daralmaktadır. Bu tip kandillerin discus kısımlarında haç motifi görülmektedir. Bazı örneklerinde Kat. No 15 örneğinde olduğu gibi haç motifinin etrafı nokta bezemelerle bir madalyon oluştururken, discusunda sadece haç motifinden oluşan örnekleri de mevcuttur. Kat. No 13 ve 14 olan örnekler Balkan Tipi kandiller grubuna girmektedirler. Kat. No 15 olan kandil ise Afrika Tipi kandiller grubundadır.

4.5. TAPINAK MOTİFLİ KANDİLLER

Bu grupta değerlendirdiğimiz örnekler Kat. No 16-17 arasındaki kandillerdir. Discus oldukça yuvarlak formdadır. Formları ile Anadolu Tipli kandiller grubuna dahil edilmektedirler. Discusta tipik bir tapınak motifi mevcuttur. Bu tip kandillerin hamurları birbirlerine oldukça benzer ve yoğun mika katkısı içermektedir. Kalıp yapımı olan kandillerin astarı daldırma şeklinde yapılmıştır. Fital ve discus delikleri geniştir. Kandillerin omuz kısımları oldukça dardır. MS 5-6. yy.a tarihlendirilmektedir.

4.6. BEZEMESİZ KANDİLLER

Bu grupta değerlendirdiğimiz örnekler Kat. No 18-31 arasındaki kandillerdir. Bezemesiz olan bu tip kandillerin hamurları oldukça çeşitlilik göstermektedir. İyi derecede pişmiş ve yoğun, ince tanecikli hamura sahiptirler. Genel olarak iki tarafı basık olan kulplara sahiptirler. Kulp üzerinden genel olarak dikey bir yiv geçmektedir. Discusu oval şekilde çevreleyen bir çizgi mevcuttur. Discusu çevreleyen çizgi burunda birleşir. Discusa üstten bakıldığında gözyaşı biçiminde bir görünümü mevcuttur. Genellikle yerel üretim oldukları düşünülmektedir. Genel olarak ince taşçık ve mika katkısına sahiptirler. Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazılarında kandil buluntuları arasında en çok rastlanan tiptir. MS 6-7. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Net olarak üretim yerleri hakkında bilgi mevcut değildir. Kat. No 23 ve 24 olan örnekler diğer bezemesiz gruptan farklı olarak yukarıdan bakıldığında discusu gözyaşı biçiminde değil tam bir yuvarlak biçimde görülmektedir. Bu özellikleri ile Anadolu Tipli kandiller grubuna girmektedirler. Discusu çevreleyen şerit tam yuvarlak oluşturarak fitil deliğine uzanmamaktadır. Genel olarak bu gruptaki kandiller MS 6-7. yy.a tarihlenmektedir. Discus ve fitil delikleri büyüktür. Astarsız olanları mevcuttur. Hamurları farklılıklar göstermektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KATALOG

Kat. No: 1

Buluntu Yeri: 8. alan 14 E açması b plankaresi

Kot: 5,30-5,06 m

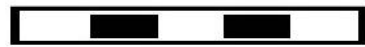
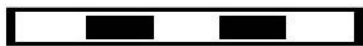
Ölçüleri: U.: 2,5 cm; G.: 3,6 cm; Y.: 4,5 cm

Tanım: Kandilin kulp kısmından oluşmaktadır. Kulp gövde ile birleştiği noktadan kırılmıştır. Kırık ve eksik durumdadır.

İyi derecede pişirilmiş olan hamurunda ince mika katkısı görülmektedir. Hamuru 2.5YR 6/6 kırmızı renktedir. Kulp koç kafası şeklinde betimlenmiştir.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, s. 62-68, 306; Karagöz, 2007, s. 44.

Kat. No: 2

Buluntu Yeri: 24. alan 19 H açması d plankaresi

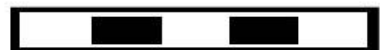
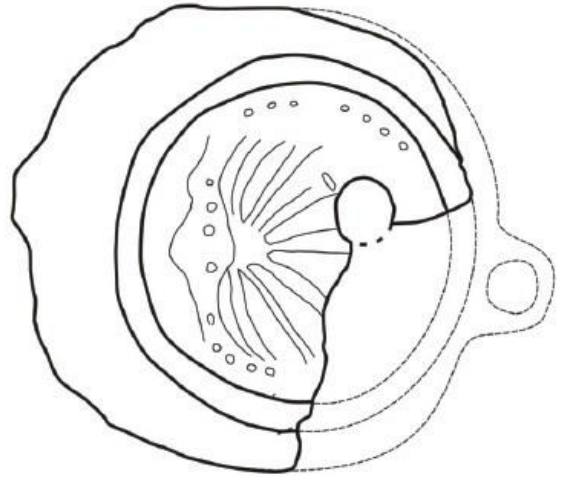
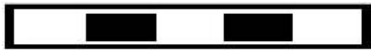
Kot: 9,40-9,22 m

Ölçüleri: U.: 7,1 cm; G.: 6,3 cm; Y.: 1,2 cm

Tanım: Kandilin discus ile omuz kısmından oluşmaktadır. Kırık ve eksik durumdadır. İyi derecede pişirilmiş olan hamurunda taşçık ve ince mika katkısı görülmektedir. Hamuru; 7,5YR 6/3 açık kahverengi; astarı 7,5R 5/3 kahverengidir. Discusunda yağ deliği belirgin ve kırık durumdadır. Discusun ortasında bir istiridye motifi yer almaktadır. Motifin etrafında kabartma şeklinde noktalardan madalyon bulunmaktadır.

Tarihlendirme: MS. 5-6. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 19, 22; Perlzweig, 1961, Plate 39, 2431.

Kat. No: 3

Buluntu Yeri: 8. alan 16 G açması a plankaresi

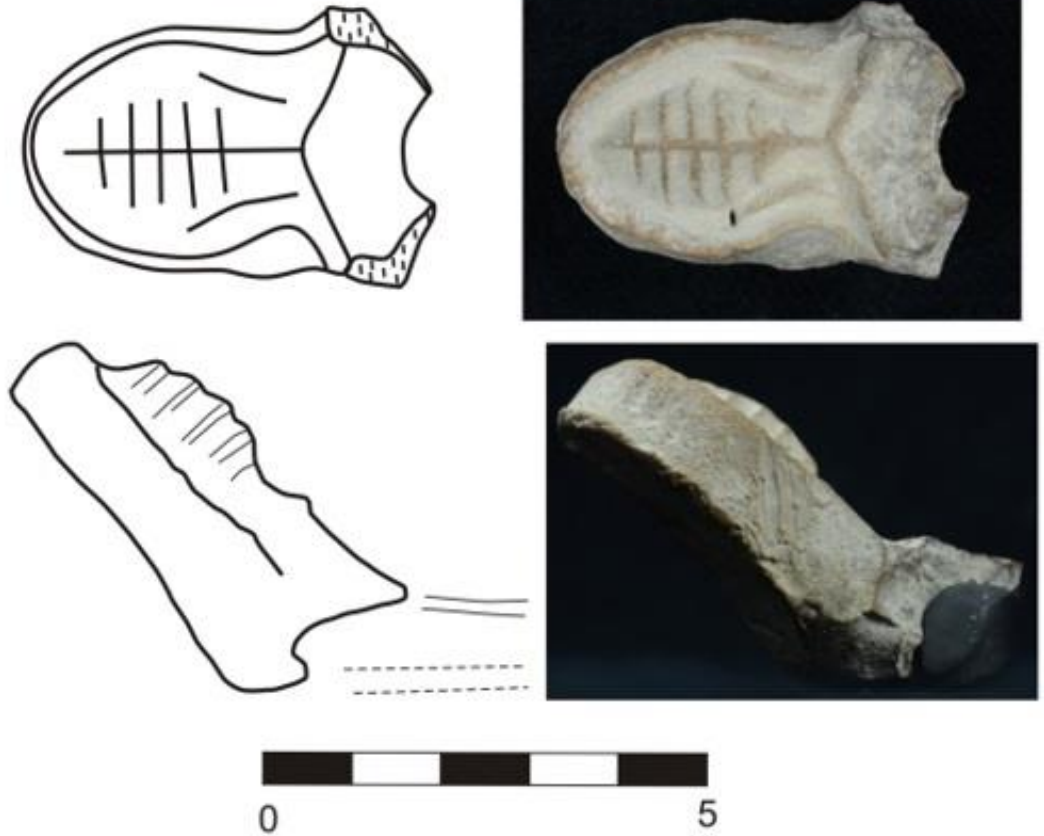
Kot: 4,10 m

Ölçüleri: U.: 5,2 cm; G.: 3.1 cm; Y. 3,2 cm

Tanım: Parça kandilin kulp kısmından oluşmaktadır. Orta derecede pişirilmiştir. Hamuru gözeneksizdir. Hamurunda ince halde yoğun mika katkısı bulunur. Kulbun ortasında iki şerit içerisinde betimlenmiş bir buğday başağı görülmektedir.

Tarihleme: MS 5-7. yüzyıl

Benzerleri: Bailey, 1988, Plate 115, Q3231; Hayes, 1992, Plate 22, 81, 82, 83.

Kat. No: 4

Buluntu Yeri: 8. alan 15 G açması a plankaresi

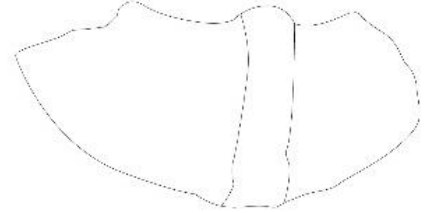
Kot: 5,06 m

Ölçüleri: U.: 1,5 cm; G.: 4,2 cm; Y.: 1,5 cm

Tanım: Kandilin discus ile burun kısmı kırık ve eksiktir. Kulbun her iki tarafında yer alan omuz üzerinde çiçek motifleri ve motifleri çevreleyen ‘‘S’’ kabartması görülmektedir. İyi derecede pişirilmiştir. Hamuru oldukça kaliteli ve pürüzsüzdür.

Tarihlendirme: MS 3-4. yüzyıl

Benzerleri: Bovon, 1966, Pl. 12, 502; Broneer, 1977, Pl. 33, 2970, 2974.

Kat. No: 5

Buluntu Yeri: 8. alan 15 G açması a plankaresi

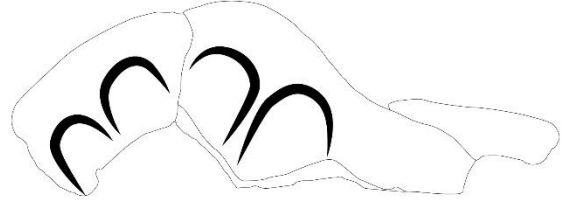
Kot: 5,06 m

Ölçüleri: U.: 1,5 cm; G.: 4,2 cm ;Y.: 1,5 cm

Tanım: Kandilin discus ile burun kısmı kırık ve eksiktir. Kulbun her iki tarafında yer alan omuz üzerinde çiçek motifleri görülmektedir. İyi derecede pişirilmiştir. Hamuru oldukça kaliteli ve pürüzsüzdür.

Tarihlendirme: MS 3-4. yüzyıl

Benzerleri: Bovon 1966: Pl. 12, 502; Broneer 1977: Pl. 33, 2970, 2974.

Kat. No: 6

Buluntu Yeri: 8. alan 16 G açması a plankaresi

Kot: 1,90 m

Ölçüleri: U.: 4,5 cm; G.: 4,5 cm; Y.: 4,4 cm

Tanım: Parça, kandilin kulp ve kırılmış durumda ki diskus kısmını aittir. Diskus, diskus deliğinin yarı kısmından kırılmıştır. İyi derecede pişirilmiş olan hamurda, ince mika katkısı görülmektedir. Hamuru; 2.5YR 6/6 kırmızı rengindedir. Diskustan kulba kanal şeklinde gelen iki çizgi kulpun üzerinde iki adet volüt şekli oluşturmuşlardır. Bu iki volüt şeklinin üst orta kısmında bitki motifi görülmektedir. Kulbun dış yüzeyi mat ve pürüzlüdür.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 22, 74-75, Bailey, 1988, Plate 115, 27.

Kat. No: 7

Buluntu Yeri: 24. alan 19 H açması d plankaresi

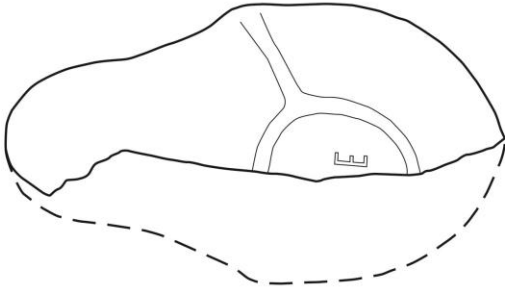
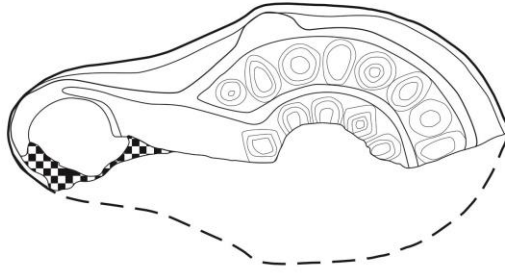
Kot: 9,30-9,09 m

Ölçüleri: U.: 10,6 cm; G.: 4 cm; Y.: 3,3 cm

Tanım: Kandilin diskus, gövde ve burnunun bir kısmından oluşmaktadır. Kırık ve eksiktir. Hamuru ince taşçık ve mika katkılıdır. İyi kalitede pişirilmiştir. Diskusun üzerinde iki sıra şerit halinde bezeme bulunmaktadır. Bezemeler bir geometrik bir damga şeklinde arka arkaya sıralanmıştır. Diskus deliği etrafında bulunan bezeme sırası yarımır. Kandilin kaide tabanında muhtemelen atölye işareti olan "E" harfi yer almaktadır. Yüzeyi aşınmalar mevcuttur.

Tarihlendirme: MS 5-6. yüzyıl

Benzerleri: Brooner, 1930, Plate 22, 1467, 1487; Hayes, 1992, Plate 25, 137, 138.

Katalog No: 8

Buluntu Yeri: 8. alan 22 J açması

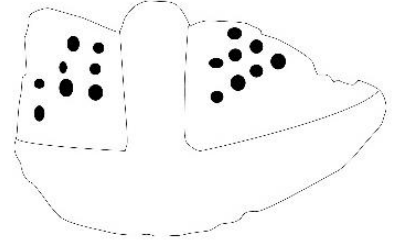
Kot: 11,59-11,05 m

Ölçüleri: U.: 2,9 cm; G.: 4,4 cm; Y.: 2,5 cm

Tanım: Kandilin kulp ve gövdesinin bir kısmından oluşmaktadır. İyi derecede pişirilmiş olan hamuru az katkılı ve gözeneklidir Hamuru; 2.5YR 7/6 açık kırmızı; astarı 5YR 6/4 açık kırmızımsı kahverengidir. Kulp kısmı tutamak şeklindedir. Kulpun her iki tarafında da omuzu çevreleyen kabartma şeklinde nokta bezeme görülmektedir.

Tarihlendirme: MS 6. yüzyıl

Benzerleri: Hayes 1992: Plate 18, 1-5.

Kat. No: 9

Buluntu Yeri: 8. alan 16 F açması d plankaresi

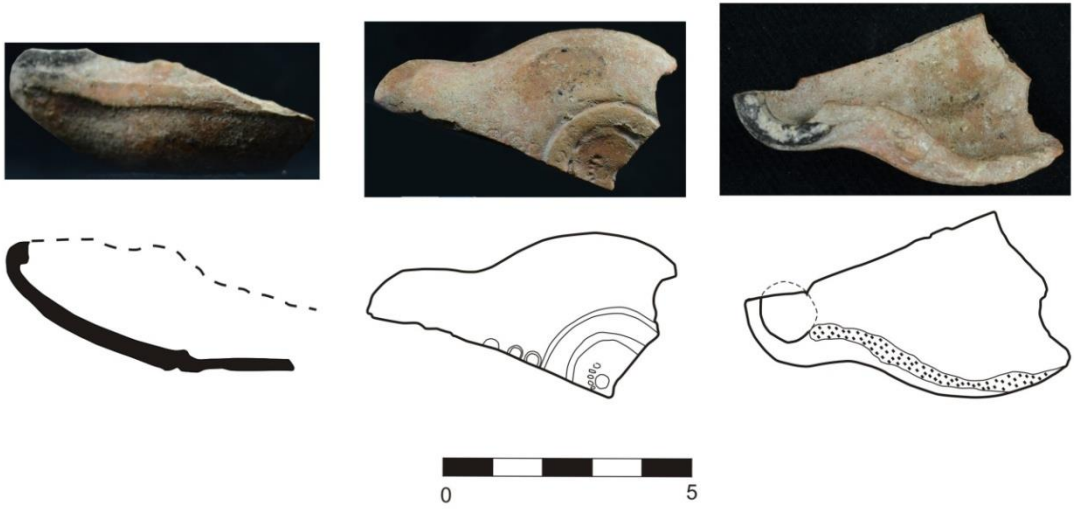
Kot: 4,27-4 m

Ölçüleri: U.: 5,5 cm; G.: 3,2 cm; Y.: 2 cm

Tanım: Kandilin gövdesinin bir kısmı ve kaideden oluşmaktadır. Hamurda ince taşçık ve mika katkısı görülmektedir. Orta derecede pişirilmiştir. Yuvarlak bir kaide kısmına sahip olan kandilin kaide tabanında, bir daire içerisinde atölye işareti olan “ayak izi baskısı” (*planta petis*) vardır. Burun kısmında yanık izi mevcuttur.

Tarihlendirme: MS 5-6. yüzyıl

Benzerleri: Bailey, 1988, Pl. 105, Q3104- 3115; Bruneau, 1965, Pl. 33, 4706.

Kat. No: 10

Buluntu Yeri: 8. alan 16 F açması d plankaresi

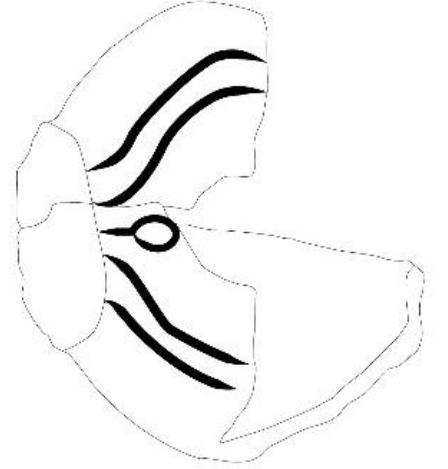
Kot: 4,27-4 m

Ölçüleri: U.: 5,5 cm; G.: 3,2 cm; Y.: 2 cm

Tanım: Kandilin burun, kulp ve gövde kısımları kırık ve eksiktir. Hamurda ince taşçık ve mika katkısı görülmektedir. İyi derecede pişirilmiştir. Discusu çevreleyen birbirine paralel şerit çizgiler ve kanal şeklinde iki şerit görülmektedir.

Tarihlendirme: MS 5-6. yüzyıl

Benzerleri: Bailey, 1988, Pl. 105, Q3104-3115; Bruneau, 1965, Pl. 33, 4706.

Kat. No: 11

Buluntu Yeri: 8. alan 16 F açması d plankaresi

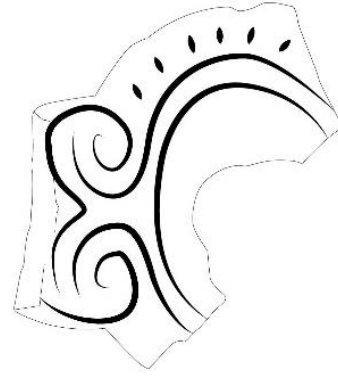
Kot: 4,27-4 m

Ölçüleri: U.: 5,5 cm; G.: 3,2 cm; Y.: 2 cm

Tanım: Kandilin gövde ve diskus kısımları kırık ve eksiktir. Hamurda ince taşçık ve mika katkısı görülmektedir. Hamuru İyi derecede pişirilmiş olan kandilin kırık olan kulp kısmında spiral motif görülmektedir. Discusu çevreleyen kanal şeklinde iki şerit bulunmaktadır.

Tarihlendirme: MS 5-6. yüzyıl

Benzerleri: Bailey, 1988, Pl. 105, Q3104-3115; Bruneau, 1965, Pl. 33, 4706.

Kat. No: 12

Buluntu Yeri: 8. alan 16 F açması d plankaresi

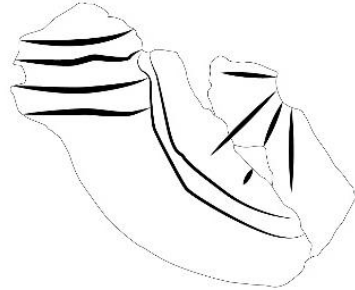
Kot: 4,27-4 m

Ölçüleri: U.: 5,5 cm; G.: 3,2 cm; Y.: 2 cm

Tanım: Kandilin gövde ve diskus kısımları eksik ve kırıktır. Hamurda ince taşçık ve mika katkısı görülmektedir. Orta derecede pişirilmiştir. Discus üzerinde yağ doldurma deliğinden etrafa doğru eşit aralıklarla uzanan geometrik çizgiler bulunmaktadır.

Tarihlendirme: MS 5-6. yüzyıl

Benzerleri: Bailey, 1988, Pl. 105, Q3104-3115; Bruneau, 1965, Pl. 33, 4706.

Kat. No: 13

Buluntu Yeri: 8. alan 12 F açması c plankaresi

Kot: 7,08 m

Ölçüleri: U.: 5,4 cm; G.: 4,7 cm; Y.: 1,8 cm

Tanım: Parça, kandilin kulp kısmından oluşmaktadır. Kulp, gövde ile birleşeceği kısımdan kırıktır. İyi derecede pişirilmiş olan hamurunda ince mika katkısı görülmektedir. Hamuru 2.5 YR 5/8 kırmızı renginde; astarı yoktur. Haç motiflerinin kolları arasında küçük uzunlamasına bezemeler görülmekte olup haçın etrafı damla şeklinde iki şerit ile çevrilidir. Dış yüzeyi pürüzsüz ve mattır.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1980, Plate 22, Figure 79.

Katalog No: 14

Buluntu Yeri: 8. alan 16 F açması b plankaresi

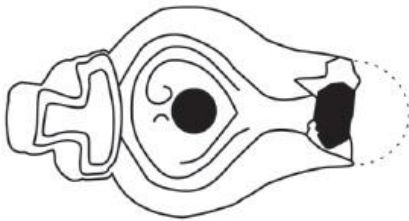
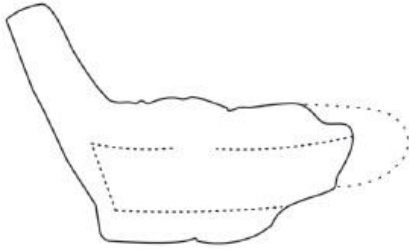
Kot: 4,20 m

Ölçüleri: U.: 8,6 cm; G.: 5,6 cm; Y.: 5,6 cm

Tanım: Kandil tüme yakındır. Burun kısmı kırık ve eksiktir. Orta derecede pişirilmiş olan hamurunda ince mika katkısı görülmektedir. Hamuru; 7.5 YR 6/3 açık kahverengi; astarı 7.5 YR 5/3 kahverengi rengindedir. Dip kısmından gövdeye doğru genişlemekte olan kandil omuz kısmından discus kısmına doğru daralmaktadır. Dip kısmı su damlası şeklindedir. Discusun ortasında 1,2 cm genişliğinde yağ deliği bulunmaktadır. Yağ deliğinin etrafında 'volüt' biçiminde geometrik motif, buruna doğru birleşmektedir. Kandilin kulpu haç şeklindedir. Haçın etrafı iki şerit ile çevrilidir. Dış yüzeyi pürüzsüz ve mattır.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Karagöz, 2007, s. 44; Hayes, 1992, Plate 22, Figure 71.

Kat. No: 15

Buluntu Yeri: 8. alan 16G açması a plankaresi

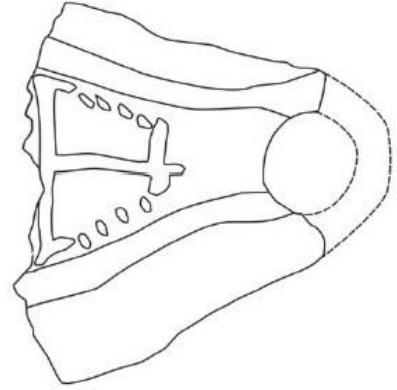
Kot: 4,07 m

Ölçüleri: U.: 3,7 cm; G.: 4,8 cm; Y.: 1,2 cm

Tanım: Parça kandilin discus ile fitil deliğinin bir kısmından oluşmaktadır. Kırık ve eksik durumdadır. İyi derecede pişirilmiş olan hamurunda ince mika katkısı görülmektedir. Hamuru 5YR 7/4 pembe; astarı 10R 6/4 soluk kırmızı rengindedir. Discusda etrafı noktalarla çevrili bir madalyonun içerisinde haç betimi görülmektedir. Omuz kısmında görülen nokta bezemeler gövdeyi fitil deliğine kadar sarmaktadır. Burun kısmında yanık izleri mevcuttur.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes 1980: Plate 25, 305,306; Perlzweig 1961: Plate 39, 2444

Kat. No: 16

Buluntu Yeri: 8. alan 13-14 EF açması

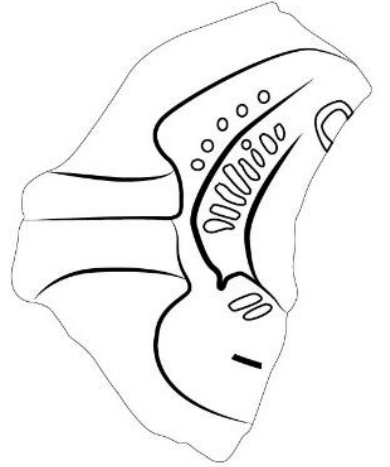
Kot: -

Ölçüleri: U.: 3,8 cm; G.: 5,1 cm; Y.: 2,2 cm

Tanım: Parça, kandilin kulp ve diskus kısmına aittir. Diskus kırık ve eksiktir. İyi pişirilmiş olan hamurda ince tanecikli beyaz renkli katkıları görülmektedir. Hamuru; 10R 5/8 kırmızı; astarı 10R 6/8 açık kırmızı rengindedir. Diskus kısmında tanımlanabilir örneklerde görülen, stilize bir tapınak motifi yer almaktadır. Omuz kısmında herhangi bir bezeme yoktur.

Tarihlendirme: MS. 5-6. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate. 20, 34-44.

Kat. No: 17

Buluntu Yeri: 8. alan 13-14 EF açması

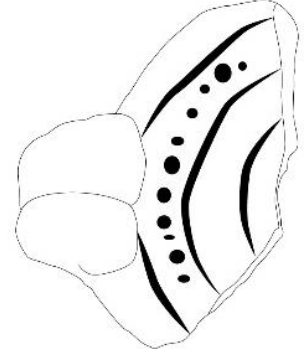
Kot: -

Ölçüleri: U.: 3,8 cm; G.: 5,1 cm; Y.: 2,2 cm

Tanım: Parça, kandilin kulp ve diskus kısmına aittir. Diskus kırık ve eksiktir. İyi pişirilmiş olan hamurda ince tanecikli beyaz renkli katkıları görülmektedir. Hamuru 10R 5/8 kırmızı; astarı 10R 6/8 açık kırmızı rengindedir. Diskus kısmında tanımlanabilir örneklerde görülen, stilize bir tapınak motifi yer almaktadır. Omuz kısmında herhangi bir bezeme yoktur.

Tarihlendirme: MS. 5-6. yüzyıl

Benzerleri: Hayes 1992: Plate. 20, 34-44.

Kat. No: 18

Buluntu Yeri: 8. alan 16 G açması a plankaresi

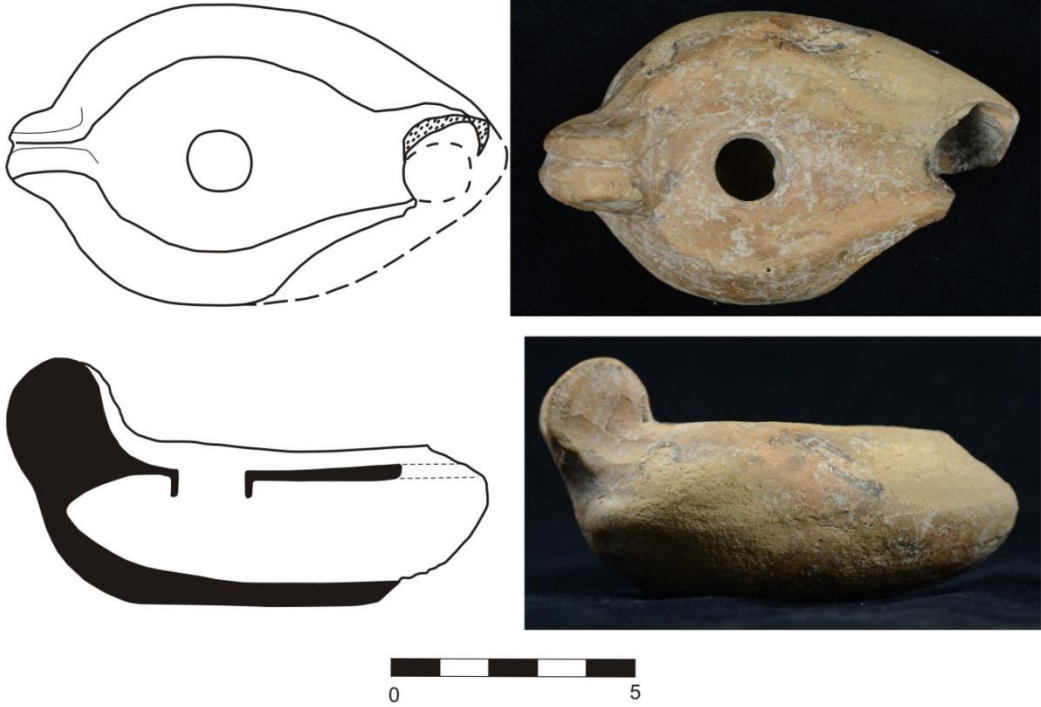
Kot: 4,56-4,07 m

Ölçüleri: U.: 10 cm; G.: 6,2 cm; Y.: 7 cm

Tanım: Kandilin burun kısmı ile gövdenin bir parçası kırık ve eksiktir. Hamurunda ince taşçık, mika ve kireç katkısı bulunmakta olan tüme yakın kandil iyi kalitede pişirilmiştir. Diskus kısmında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Fitol kısmında yanık izi mevcuttur.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Kat. No: 19

Buluntu Yeri: 8. alan 16 G açması a plankaresi

Kot: 4,30 m

Ölçüleri: U.: 7,5 cm; G.: 4,3 cm; Y.: 2,7 cm

Tanım: Kandilin diskus kısmı kırık, gövde ve kaide kısımları eksiktir. Hamurunda ince taşçık, mika ve kireç katkısı bulunmaktadır. İyi kalitede pişirilmiştir. Diskus kısmında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Katalog No: 20

Buluntu Yeri: 8. alan 16 G açması a plankaresi

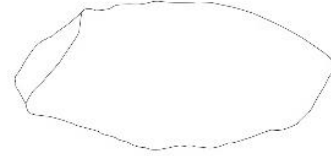
Kot: 4,25 m

Ölçüleri: U.: 3 cm; G.: 2,8 cm; Y.: 2,2 cm

Tanım: Kandilin diskus ve omuz kısmına aittir. Hamurunda mika ve kireç katkısı bulunmakta olan kandil iyi kalitede pişirilmiştir. Diskus kısmında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Kat. No: 21

Buluntu Yeri: 8. alan 15 G açması c plankaresi

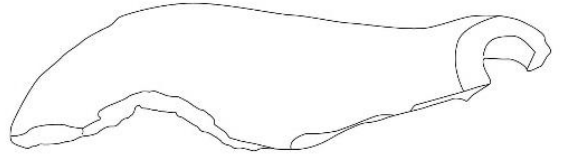
Kot: 4,45 m

Ölçüleri: U.: 12,1 cm; G.: 2,8 cm; Y.: 2 cm

Tanım: Kandilin kaide kısmı kırık burun kısmı yarım ve eksiktir. Hamurunda ince taşık ve mika katkısı bulunmakta olan astarlanmış ve iyi kalitede pişirilmiştir. Diskus kısmında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Fıtil kısmında yanık izi mevcuttur.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Kat. No: 22

Buluntu Yeri: 8. alan 15 F açması d plankaresi

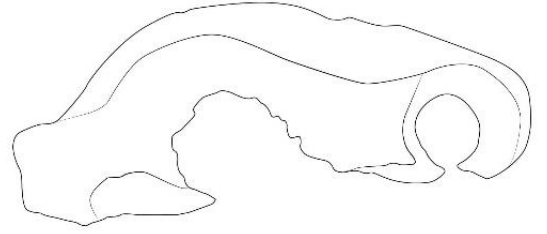
Kot: 4,07 m

Ölçüleri: U.: 8,9 cm; G.: 6,7 cm; Y.: 2,6 cm

Tanım: Kandilin diskus kısmı ile gövdenin bir parçası kırık ve eksiktir. Hamurunda ince taşçık, mika ve kireç katkısı bulunmakta olan tüme yakın kandil iyi kalitede pişirilmiş ve astarlanmıştır. Diskus kısmında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Fitol kısmında yanık izi mevcuttur.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Kat. No: 23

Buluntu Yeri: 8. alan 16 G açması a plankaresi

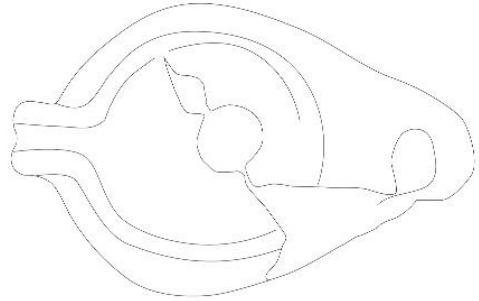
Kot: 4,56-4,07 m

Ölçüleri: U.: 10 cm; G.: 6,2 cm; Y.: 7 cm

Tanım: Kandilin burun kısmı ile gövdenin bir parçası kırık ve eksiktir. Hamurunda mika ve kireç katkısı bulunmakta olan tüme yakın kandil iyi kalitede pişirilmiştir. Diskus kısmı çevreleyen iç içe geçmiş iki adet şerit bulunmaktadır. Fitol kısmında yanık izi mevcuttur.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Kat. No: 24

Buluntu Yeri: 8. alan 15 F açması d plankaresi

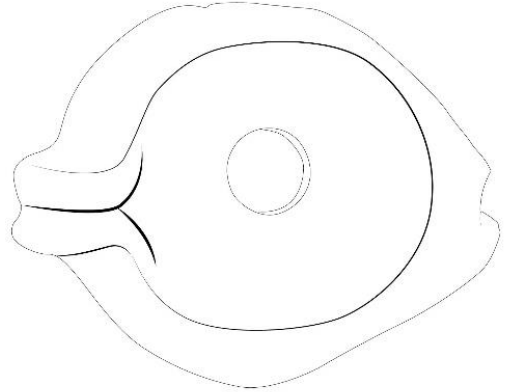
Kot: 4,54 m

Ölçüleri: U.: 7,6 cm; G.: 5,8 cm; Y.: 3,9 cm

Tanım: Kandilin burun kısmı ile gövde ve kaide kısımları kırık ve eksiktir. Hamurunda ince taşçık, mika ve kireç katkısı bulunmakta olan tüme yakın kandil iyi kalitede pişirilmiştir. Diskus kısmında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Kat. No: 25

Buluntu Yeri: 8. alan 16 G açması c plankaresi

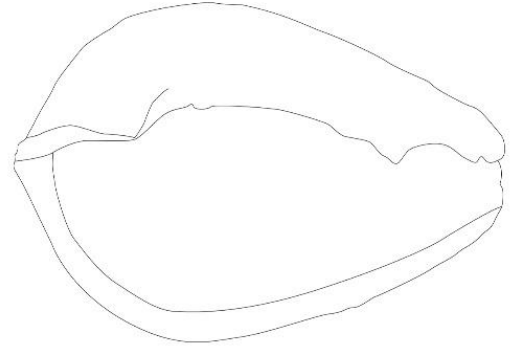
Kot: 4,25 m

Ölçüleri: U.: 9,4 cm; G.: 6,3 cm; Y.: 2,9 cm

Tanım: Kandilin burun kısmı ile gövdenin bir parçası ve kulp kısımları kırık ve eksiktir. Hamurunda ince taşçık ve mika katkısı bulunmakta olan kandil iyi kalitede pişirilmiştir. Diskus kısmında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Fitol kısmında yanık izi mevcuttur.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Kat. No: 26

Buluntu Yeri: 8. alan 15 G açması c plankaresi

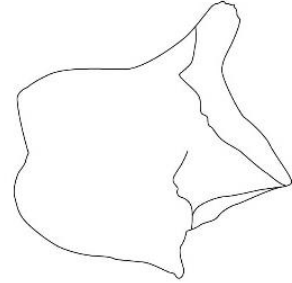
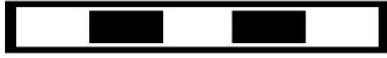
Kot: 4,30 m

Ölçüleri: U.: 2 cm; G.: 1,7 cm; Y.: 1,9 cm

Tanım: Kandilin kulp kısmına ait bir parçadır. Hamurunda ince taşçık, mika ve kireç katkısı bulunmakta olan kandil iyi kalitede pişirilmiştir. Diskus kısmında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Fitol kısmında yanık izi mevcuttur.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Kat. No: 27

Buluntu Yeri: 8. alan 16 G açması a plankaresi

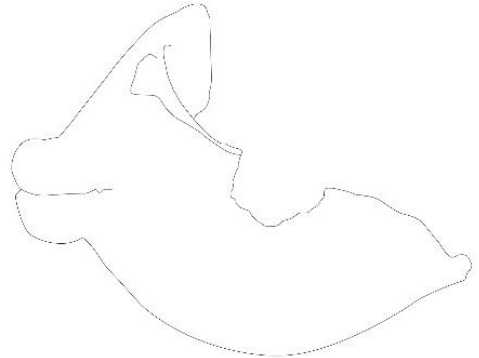
Kot: 4,40 m

Ölçüleri: U.: 6 cm; G.: 4 cm; Y.: 2 cm

Tanım: Kandilin burun kısmı ile gövdenin bir parçası kırık ve eksiktir. Hamurunda ince taşçık ve kireç katkısı bulunmakta olan kandil iyi kalitede pişirilmiştir. Diskus kısmında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Kat. No: 28

Buluntu Yeri: 8. alan 16 G açması a plankaresi

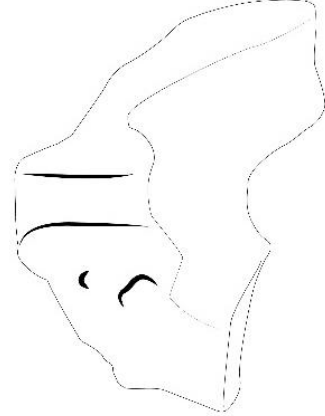
Kot: 4,33 m

Ölçüleri: U.: 4 cm; G.: 4,2 cm; Y.: 3 cm

Tanım: Kandilin burun kısmı ile gövdenin bir parçası kırık ve eksiktir. Hamurunda ince taşçık, mika ve kireç katkısı bulunmakta olan kandil iyi kalitede pişirilmiştir. Diskus kısmında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Kat. No: 29

Buluntu Yeri: 8. alan 15 G açması c plankaresi

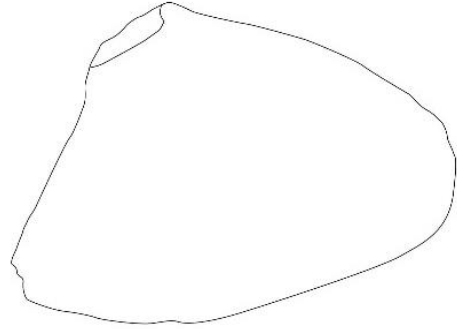
Kot: 4,26 m

Ölçüleri: U.: 8 cm; G.: 4,2 cm; Y.: 2 cm

Tanım: Kandilin burun kısmı ile discus kısımları kırık ve eksiktir. Hamurunda ince taşçık, mika ve kireç katkısı bulunmakta olan kandil iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Kat. No: 30

Buluntu Yeri: 8. alan 16 G açması a plankaresi,

Kot: 4,56-4,07 m

Ölçüleri: U.: 2 cm; G.: 3 cm; Y.: 2 cm

Tanım: Kandilin burun kısmına ait olan parçasıdır. Hamurunda ince taşçık, mika ve kireç katkısı bulunmakta olan kandil iyi kalitede pişirilmiştir. Fitol kısmında yanık izi mevcuttur.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

Kat. No: 31

Buluntu Yeri: 8. alan 16 G açması a plankaresi

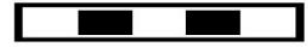
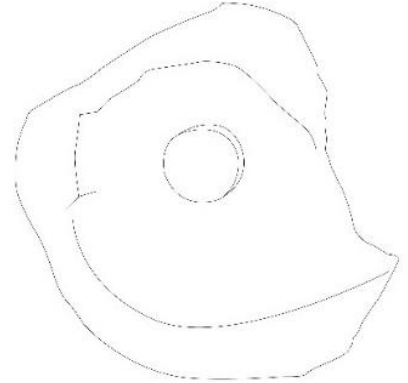
Kot: 4,33 m

Ölçüleri: U.: 6 cm; G.: 5 cm; Y.: 3 cm

Tanım: Kandilin burun kısmı ile gövdenin bir parçası kırık ve eksiktir. Hamurunda ince taşçık, ve kireç katkısı bulunmakta olan kandil iyi kalitede pişirilmiştir. Diskus kısmında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: MS 6-7. yüzyıl

Benzerleri: Hayes, 1992, Plate 21, 57-63.

SONUÇ

Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazılarında 2009-2015 yılları arasında 8. alan 13-14 EF, 15-16 FG, 22 J, 24. alan 18 H açmalarında bulunan kandiller bu tez kapsamında incelenmiştir. Toplamda 234 adet kandil ve kandil parçaları incelenmiş (**LEV. XIV, Res. 1-2**) olup bunların 31 tanesi kataloglanarak değerlendirilmiştir (**Tablo 1, Grafik 1**). İncelenen kandiller Anadolu, Balkan ve Kuzey Afrika tiplidir (**Grafik 2**). Kandiller üzerlerindeki bezemelere göre Hayvan figürlü, Bitkisel motifli, Geometrik motifli, Haç motifli, Tapınak motifli ve Bezemesiz olmak üzere 6 ana başlık altında kategorize edilmiştir (**Grafik 3**). Kandiller MS 3-7. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir.

Kalıp yapımını olan kandil ve kandil parçalarının büyük çoğunluğu hamur rengi ve hamur katkı maddelerinin yoğunluğu bakımından benzerlik göstermektedir.

Üzerinde haç bezemesi bulunan kandillerin bulunduğu alanda mimari yapının *martyrion* olması kandillerin dini ritüel ve işlevlerde kullanıldığını kanıtlamaktadır.

12-14,15-17 EFG açmalarında kandil ve kandil parçalarının yoğun olarak bulunması bu açmalarda sosyal hayatın aktif bir biçimde sürdürüldüğünü kanıtlamaktadır.

Henüz alanda yapılan kazı çalışmalarında kandil üretimine dair seramik fırını ve kandil kalıbının bulunmamış olması ele geçirilen kandillerin alana satın alma yolu ile geldiklerini düşündürmektedir. Birbirinden coğrafi olarak oldukça uzak olan yerlere ait kandillerin aynı merkezde bir arada bulunması Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazılarında bulunan yerleşimin aktif olduğu dönemlerde diğer yerleşimlerle ticari ilişkilerinin de en güzel kanıtlarıdır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Herodotos, (2002). Herodot Tarihi (Çev. M. Ökmen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Homeros, (1998). Odysseia (Çev. A. Erhat ve A. Kadir. İstanbul: Can Yayınları.

Homeros, (1998). İlyada (Çev. A. Erhat ve A. Kadir). İstanbul: Can Yayınları.

Strabon, (2009). Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV) (Çev. A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Modern Kaynaklar

Acara, Meryem, Yelda Olcay (1998). ‘‘Bizans Döneminde Aydınlatma Düzeni ve Demre Aziz Nikolaos Kilisesi’nde Kullanılan Aydınlatma Gereçleri’’. Adalya II: 22-23.

Alpözen, Oğuz (1997). ‘‘Batık Kazı ve Araştırmalarına Göre Anadolu’da Deniz Ticareti’’. Palmet I: Sadberk Hanım Müzesi Yıllığı, 14-15.

Anlağan, Tanju (1989). ‘‘Kandiller’’. Sadberk Hanım Müzesi: 9-10

Asal, Rahmi (2007). ‘‘İstanbul’un Ticareti ve Theodosius Limanı’’. Gün ışığında, İstanbul’un 8000 Yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları: 180-189, 248-269.

Aslan, Ahmet, Şengül Aydıngün (2017). ‘‘Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları Geç Roma- Erken Bizans Dönemi Kandil Buluntuları’’. Ed. Şengül Aydıngün. İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları (Bathonea). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 259-280.

Aydıngün, Şengül, Haldun Aydıngün (2013). ‘‘Erken Demir Çağ’da ‘‘İstanbul Boğazı’’ Üzerinden Trak/Frig Kavimlerinin Anadolu’ya Geçişine Ait İlk Bulgular’’. Arkeoloji ve Sanat Dergisi, Sayı 142: 65-78.

Aydingün, Şengül, Ahmet Aslan, Dürdane Kaya (2013). “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları’nda Ele Geçen Unguentariumlar”. İstanbul Araştırmaları Yıllığı, Sayı 2: 39-52

Aydingün, Şengül (2017). “Nehir-Göl-Deniz Birleşiminde Bir Kazı Yeri(İlk Beş Yıllık Çalışma)”. Ed. Şengül Aydingün. İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları (Bathonea). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1-11.

Bailey, Donald (1965). “Lamps in the Victoria and Albert Museum”. *Opuscula Atheniensia*, Vol. VI: 1-83.

Bailey, Donald (1972). *Greek and Roman Pottery Lamps*. London: British Museum.

Bailey, Donald (1975). *A catalogue of the lamps in the British Museum Vol. I: Greek, Hellenistic and Early Roman Pottery Lamps*. London: British Museum.

Bailey, Donald (1988). *A catalogue of the lamps in the British Museum Roman provincial lamps*. London: British Museum.

Barın, Gürol (2000). “Aydın ve Milet Müzelerinde Bulunan Red-on-White Kandiller”. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 97: 2-23.

Bernhard, Maria (1955). *Lampki Starozytne*. Warszawa: Muzeum Narodowe.

Brants, Johanna (1913). *Antieke Terra-cotta Lampen uit het Rijksmuseum van oudheden te Leiden*. Leiden.

Bruneau, Philippe (1965). “Les Lampes”. *Exploration Archeologique de Delos XXVI*: 122-128.

Broneer, Oscar (1930). *Terracotta Lamps, Corint Vol. IV, Pt. II*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Çokay, Sedef (1998). *Antik Çağda Aydınlatma Araçları*. İstanbul: Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

Çokay, Sedef (2011). “Tekirdağ Müzesi’nden Bir Grup Pişmiş Toprak Kandil”. *Anadolu Araştırmaları*.

- Dalton, Ormonde (1911). *Byzantine Art and Archaeology*. Oxford.
- Day, Florence (1942). *Islamic and Christian Lamps*’. *Berytus*, Vol. 7: 65-80.
- Deighton, Hillary (2000). *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Deneauve, Jean (1969). *Lampes de Carthage*. Paris.
- Erhat, Azra, (2003). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul.
- Eyüboğlu, Zeki (1998). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul.
- Forbes, Robert (1958). *Studies in Ancient Technology*. Cilt VI, Leiden.
- Gürler, Binnur (2005). ‘‘Tire Müzesi’nde M.S. 5.-7. Yüzyıllarına Ait Kandiller’’. *Belleten*, Sayı LXVIII.
- Hayes, John (1980). ‘‘Ancient Lamps in the Royal Ontario Museum I’’. *Greek Roman Clay Lamps*, Toronto.
- Hayes, John (1992). *Excavations at Saraçhane in Istanbul*. Vol. II, The Princeton.
- Karagöz, Şehrazat (2007). ‘‘Krysopolis’in Koloni Kenti Olarak Tarihte Yeri’’. *Gün Işığında İstanbul’un 8000 Yılı*, Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları: 32-53, 70-84.
- Kaya, Dürdane (2017). ‘‘Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları Geç Antik Çağ Unguentariumları-2013’’. Ed. Şengül Aydingün. İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları (Bathonea). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları: 239-257.
- Kınal, Firuzan (1960). ‘‘Kaunos Adak Lambaları’’. *Belleten*, Vol. XXXIII/130.
- Loeschcke, Siegfried (1909). *Antike Laternen und Lichthauschen*. Berlin.
- Mango, Cyril (2016). *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu* (Çev. G. Güven). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Oral, Zeki (1959). ‘‘Eşrefoğlu Camii’ne ait bir Kandil’’. *Belleten*, C. 23.

Ostrogorsky, Georg (1996). Bizans Devleti Tarihi (Çev. F. Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Perlzweig, Judith (1959). The Athenian Agora: Pottery of the Roman Period. Princeton, New Jersey.

Perlzweig, Judith (1961). Lamps of the Roman Period, The Athenian Agora, Vol. VII. Princeton, N.J.: American School of Classical Studies at Athens.

Perlzweig, Judith (1963). Lamp from the Athenian Agora Picture Book 9. New Jersey.

Philon, Helen (1980). Early Islamic Ceramics, Vol. I. The Benaki Museum, Athens, London.

Robinson, Henry (1959). Pottery of the Roman Period, The Athenian Agora, Vol. V. Princeton, New Jersey.

Rutkowaki, Bogdan (1979). "Griechische Kandelaber". Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Vol. 94: 174-222.

Saltuk, Secda (2017). Arkeoloji Sözlüğü. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Saraçoğlu, Aslı (1997). "Erzurum müzesinden Bir Grup Kandıllar". TAD XXXI.

Shier, Louise (1978). Terracotta Lamps From Karanis. Egypt.

Sevin, Veli (2001). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sussman, Varda (1972). Ornamented Jewish Oil-Lamps. Jerusalem.

Şimşek, Celal, Mustafa Bilgin, Mehmet Okunak (2011). Laodikeia Çalışmaları 1.2: Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları) Katalog. İstanbul: Ege Yayınları.

Tekin, Oğuz (2017). "Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları'nda Bulunan Sikkeler ve Yerleşim Tarihine Katkıları". Ed. Şengül Aydingün. İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları (Bathonea). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları: 359-365.

Tezgör, Kassab, Tahsin Sezer (1995). İstanbul Arkeoloji Müzeleri Pişmiş Toprak Kandılları Kataloğu 1. İstanbul.

Vitelli, Karen (1982). ‘‘The Lamps’’. A Seventh-Century Byzantine Shipwreck Yassiada, Vol. I.

Yılmaz, Alper (2018). ‘‘Terracotta Oil Lamps of the Theater of Parion’’. Roman Theater of Parion.

Wood, John (1877). Discoveries at Ephesus. London.

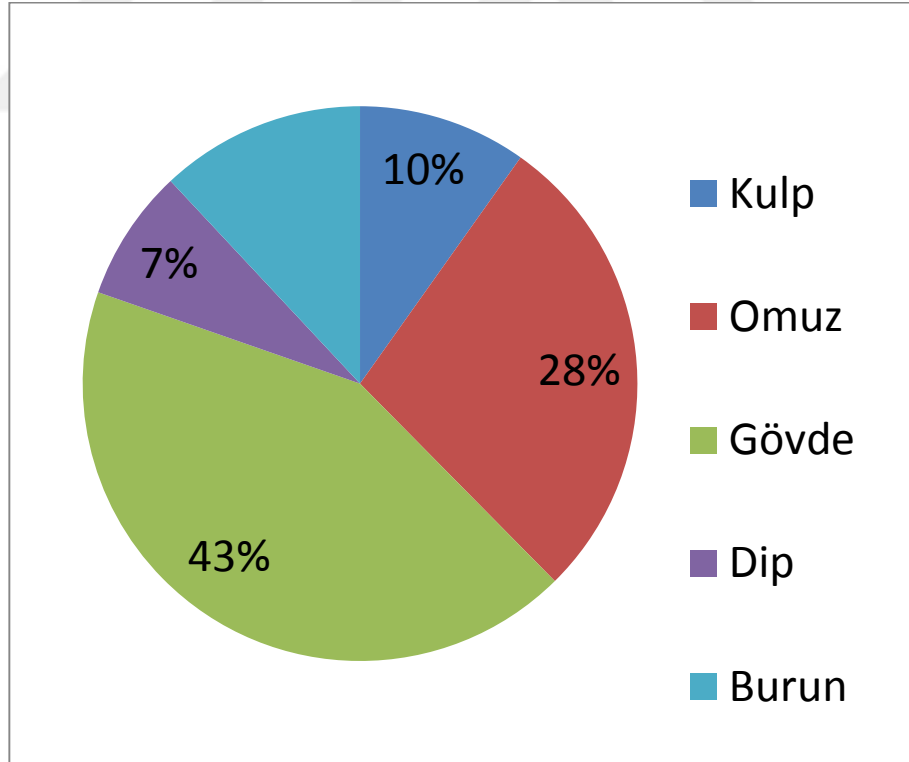

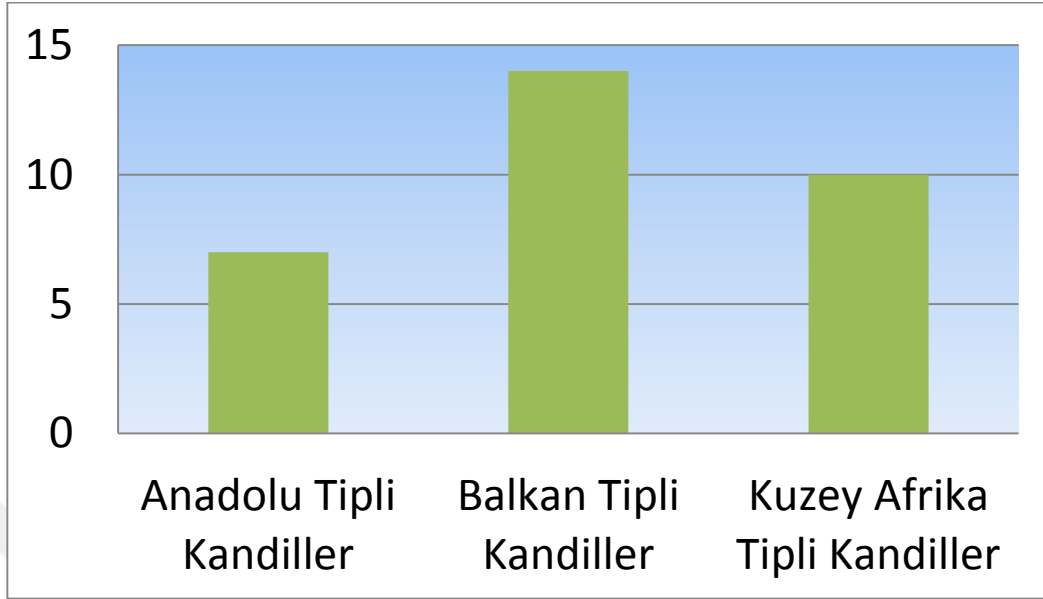
TABLULAR

Kulp	Omuz	Gövde	Dip	Burun	Tüm	
2	2	6	1			
2	7	8	3	2		
3	4	15	1	1		
2	3	11	2	2		
2	1	8				
3	5	12	2	2		
	4			4		
1	5	5	2	4		
3	15	21	3	8		
5	18	14	4	5	1	
23	64	100	18	28	1	234

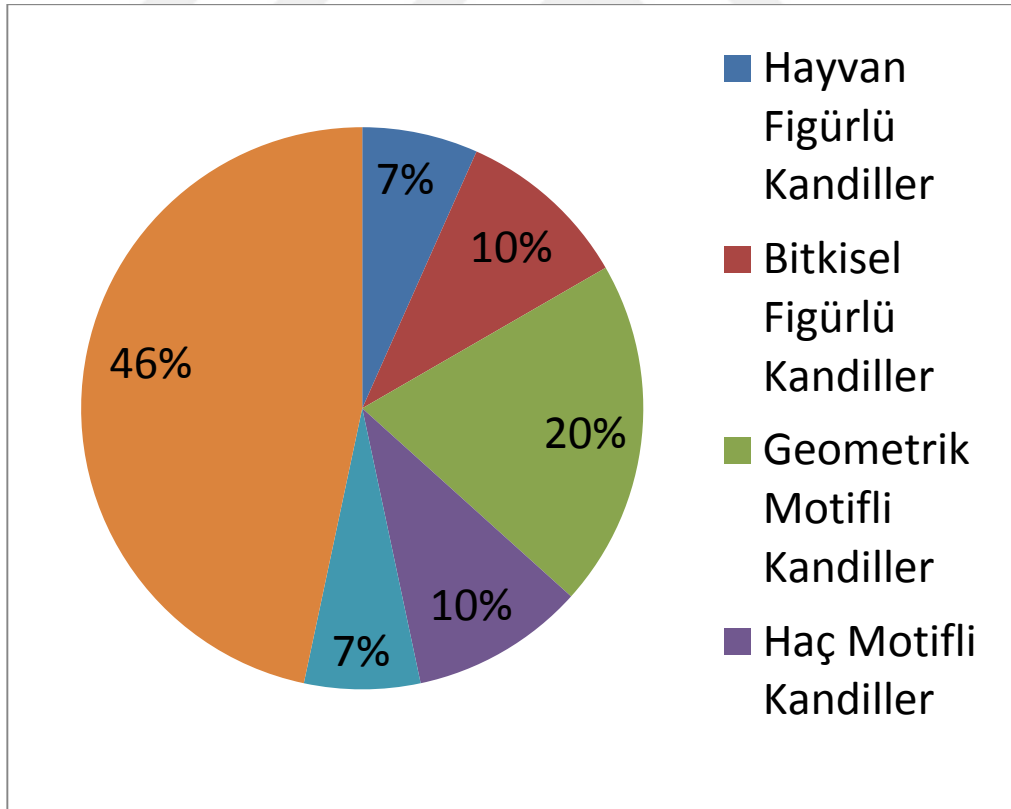
Tablo 1

Grafik 1

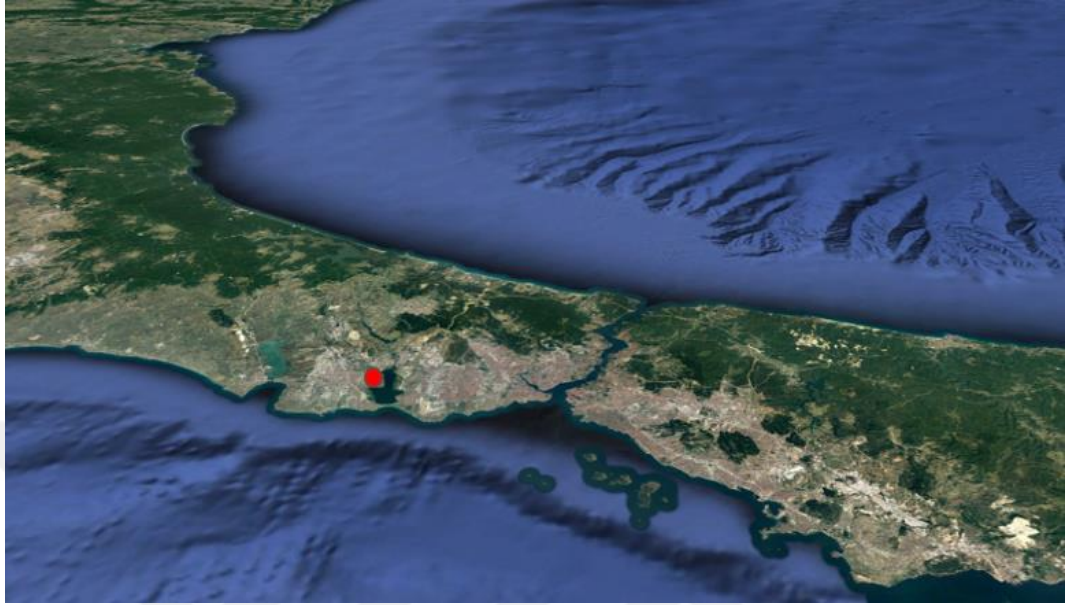
Grafik 2

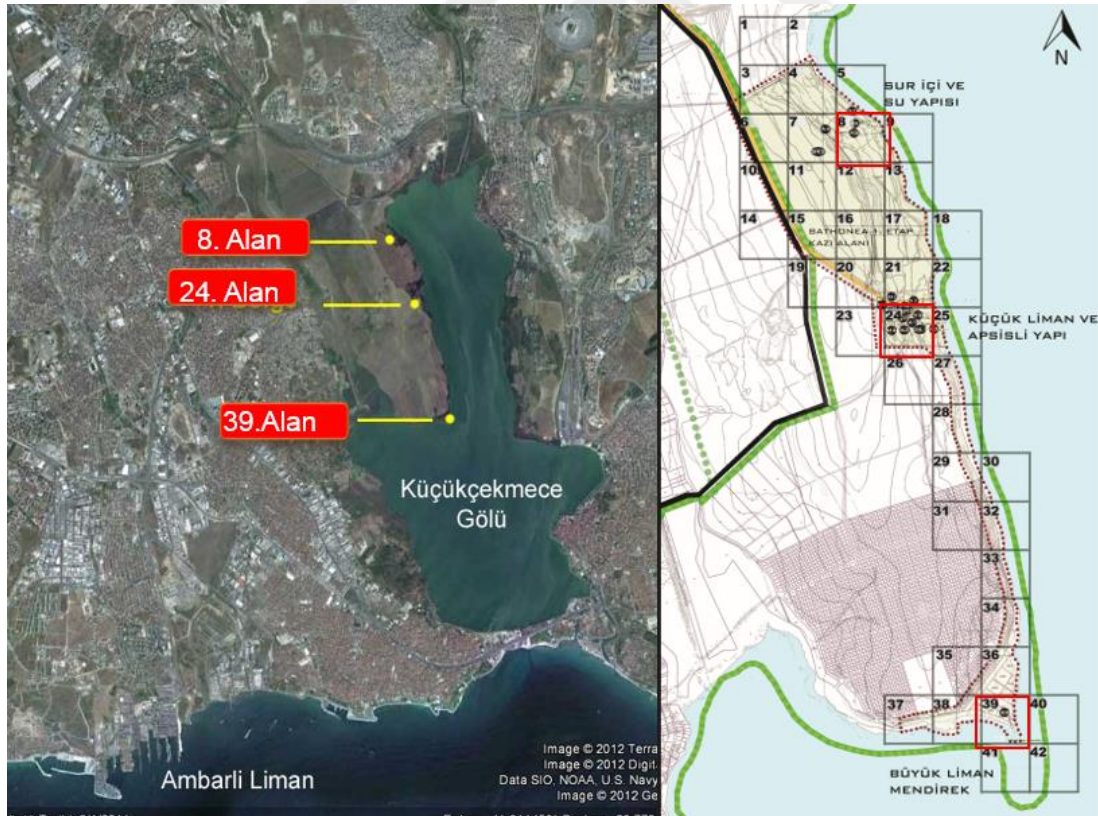
Grafik 3

LEVHALAR

Harita 1

Harita 2

LEV. II

Res. 1

Res. 2

Res. 1

Res. 2

Res. 1

Res. 2

Res.1

Res. 2

Res. 1

Res. 2

Res. 1

Res. 2

Res. 1

Res. 2

Res. 1

Res. 2

Res. 1

Res. 2

Res. 1

Res. 2

LEV. XII

Res. 1

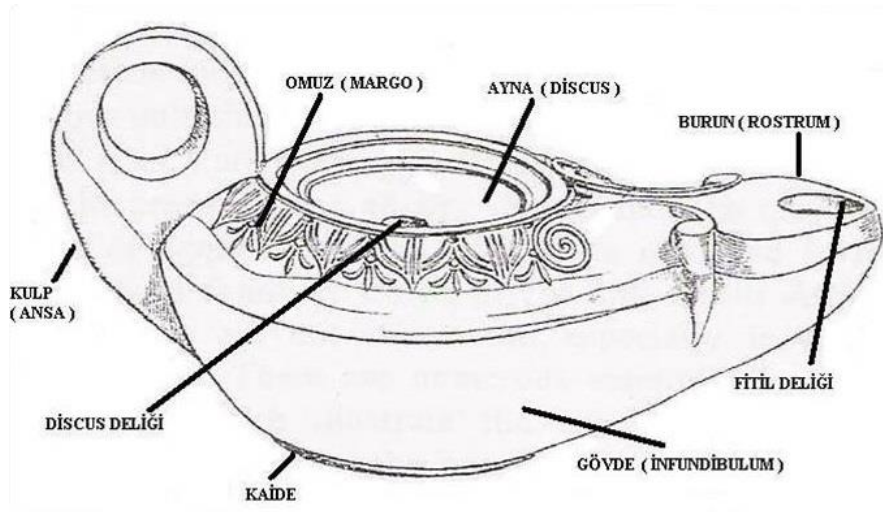
Res. 2

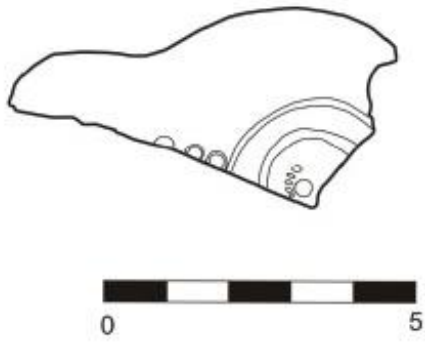
Res. 3

Res. 4

Res. 5

Res. 1

Res. 2

Res. 3

Res. 4

Res. 1

Res. 2

ÖZGEÇMİŞ

Ömer KAYA

E-mail: 1994omerkaya@gmail.com

Doğum Yeri: Fatih-İstanbul

Doğum Tarihi: 23.11.1994

ÖĞRENİM DURUMU

- Kocaeli Üniversitesi / Arkeoloji Anabilim Dalı / Yüksek Lisans
- Kocaeli Üniversitesi / Arkeoloji Bölümü / Lisans
- Atışalanı Lisesi

İŞ TECRÜBELERİ

- 2013-2014-2015-2016 Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları – Arkeolog
- 2015 İTA (İstanbul Tarihöncesi Araştırmaları) Projesi İstanbul İli Yüzey Araştırması - Arkeolog
- 2014 Bolu İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması
- 2013 Kocaeli İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması

YAYINLAR

- **Ömer KAYA**, “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları Kandil Buluntuları”, *Uluslararası Propontis ve Çevre Kültürleri Sempozyumu-Tarih Öncesi Çağlardan Antik Dönem Sonuna Kadar-/ International Symposium of Propontis and the Surrounding Cultures-from Pre-History to the End of Antiquity (15-19 Ekim/October 2018)*, Biga Çanakkale (basılacak, 2019).

BİLGİSAYAR BECERİLERİ

- Microsoft Office Word – Çok İyi
- Photoshop - Picasa Sürümleri – Çok İyi
- Eta – Çok İyi

KURS VE SERTİFİKALAR

- Bilgisayar Operatörü – Sertifikalı